

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: David Jelínek

Středověký Západ a Skandinávie: svoboda versus nesvoboda

Vedoucí bakalářské práce: Martin Nodl, Ph.D.

Studijní program: Studium humanitní vzdělanosti

Praha 2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury, které byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4.5.2018

.....

David Jelínek

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval především Martinu Nodlovi, PhD. za neuvěřitelné pochopení, za to, jak mi vycházel vstříc, za rady, připomínky, a především za čas, který mi v průběhu psaní této práce věnoval. Také bych rád poděkoval Mgr. Marii Novotné za trpělivost a pomoc v průběhu celého mého studia, za to, že mě vedla směrem, kterým jsem chtěl.

Obsah

1	ÚVOD	- 5 -
1.1	ČASOPROSTOROVÉ VYMEZENÍ	- 5 -
1.2	HISTORICKÝ A KULTURNÍ KONTEXT – ZÁPAD.....	- 7 -
1.3	HISTORICKÝ A KULTURNÍ KONTEXT – SKANDINÁVIE.....	- 8 -
2	LITERATURA	- 10 -
2.1	SÁGY.....	- 10 -
2.1.1	<i>Sága o Gíslim</i>	- 11 -
2.1.2	<i>Sága o Njálovi</i>	- 12 -
2.2	ZÁKONÍKY.....	- 12 -
2.3	EDDA.....	- 14 -
2.4	JAZYK	- 15 -
3	METODOLOGIE	- 16 -
3.1	TEORETICKÝ RÁMEC.....	- 17 -
4	NESVOBODA OSUDU	- 19 -
4.1	PŘÍPAD SÁG	- 20 -
4.2	PŘÍPAD Z EDDY	- 24 -
4.3	ZÁPADNÍ PŘEDSTAVY O OSUDU.....	- 27 -
4.4	ZÁPAD VERSUS SKANDINÁVIE	- 28 -
5	NESVOBODA VYZNÁNÍ	- 28 -
5.1	PŘÍPAD STARÉHO SEVERU.....	- 28 -
5.2	PŘÍPAD ZÁPADU	- 33 -
5.3	ZÁPAD VERSUS SKANDINÁVIE	- 35 -
6	OSOBNÍ NESVOBODA	- 35 -
6.1	PŘÍPAD STARÉHO SEVERU.....	- 37 -
6.2	PŘÍPAD ZÁPADU	- 40 -
6.3	ZÁPAD VERSUS SKANDINÁVIE	- 42 -
7	ZÁVĚR	- 42 -
8	BIBLIOGRAFIE	- 45 -
8.1	PRAMENNÁ LITERATURA	- 45 -
8.2	ODBORNÁ LITERATURA	- 45 -
8.3	INTERNETOVÉ ZDROJE	- 46 -
9	REJSTRÍK JMEN A POJMŮ	- 46 -

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je pojetí svobody a nesvobody ve středověkých kulturách na západě Evropy a ve Skandinávii. Ve své práci se zaměřuji především na Skandinávii; Západ jsem zvolil pro komparativní účely. Pátrám to tom, jestli se pojetí svobody a nesvobody v těchto kulturách nějakým způsobem lišilo, jestli se v časovém horizontu mohlo měnit, a když, tak vlivem jakých okolností nebo událostí. Ve své práci se snažím popsat, jakým způsobem lidé vnímali své postavení ve středověké společnosti z více hledisek. Pokouším se tedy o sestavení modelu nesvobody. Je potřeba si uvědomit, že svoboda chápáná v našich zeměpisných šířkách může být úplně odlišná od konceptů svobody mimo Evropu, natož od toho, jak se svoboda a nesvoboda pojímala v průběhu dějin. O starých seveřanech se říká, že byli nespoutaní a divocí, šel z nich strach, lidé před nimi prchali, mniši opouštěli své kláštery, aby se mohli vyhnout loupeživým nájezdům vikingských bojovníků. Rabovali a zabíjeli hluboko v kontinentální Evropě, dobyli Paříž, obchodovali ve středomoří, v Byzantské říši, v Kyjevské Rusi. Staroseverskou společnost však netvořily pouze tyto loupeživé bandy, ba naopak, Vikingové byli jen zlomkem převážně sedlácké severské společnosti. V úvodu své práce nejprve vymezuji zkoumaný prostor a čas, uvádím historický a kulturní kontext, vyjasňuji jazykové náležitosti a představuji použitou literaturu. Dále čtenáře seznamuji s veškerými formálními náležitostmi výzkumu a následuje samotné bádání, analýza, závěr shrnující výsledky a jmenný rejstřík.

1.1 Časoprostorové vymezení

Tradičně mezi země Skandinávie řadíme Norsko, Švédsko a Dánsko. Širší optiku má již termín Nordické nebo Severské země, kam bychom dnes počítali vedle tří výše zmíněných zemí také Finsko, Grónsko, Faerské ostrovy, Alandy a Island. V průběhu historie byly tyto země v různých vzájemných vztazích, jednou pod Dánskou nadvládou, jindy mělo navrch Norsko, Kalmarská unie dokonce po necelých 150 let sdružovala skoro všechny tyto země pod jedním územním celkem. Nejen, že tyto země sdílí skoro celou svou historii (jak v dobrém, tak ve špatném), sdílely z počátku také jazyk – severogermánská staroseverština byla společným jazykem tohoto území přibližně mezi 9. – 13. stoletím (Starý, 2013: 10) – ale hlavně kulturu. A jelikož mi v této práci jde hlavně o společenské jevy, nikoli o geografii, zaměřuji se především na příklad Islandu, protože je díky své jedinečné historii a do jisté míry i díky shodě náhod v podstatě nejbohatší na zdroje.

Co se týče Západu, sleduji příklad Západofranské říše. Frankové – stejně jako severské kmeny – byli Germánové. V časovém horizontu, který studuji, ještě neexistuje žádné celistvé společenství, které bychom mohli nazývat Německem, studium prostoru takového různorodého charakteru by výrazně ztížilo zkoumání jednotlivých jevů. Svatou říši římskou jsem tedy musel vyřadit. Britské ostrovy byly ve zkoumaném období drancovány vikingskými nájezdníky, což je také do jisté míry vyřazuje z výběru, protože by mi opět sledování takového prostoru ztížilo bádání a jak jsem se již zmínil – Západ v této práci slouží pouze ke komparaci zkoumaných jevů, hraje tedy – jak se říká „druhé housle“ – proto se zdá být pro mé účely Západofranská říše jako ideální.

Středověk je sám o sobě velmi širokým pojmem. Jako symbolický začátek a konec středověku se uvádí mnoho dat, nejčastěji však za začátek považujeme rozpad Západořímské říše roku 476 a jako konec objevení Ameriky a dobytí Granady roku 1492. Je samozřejmě jasné, že postihnout jakékoli společenské jevy v takto širokém pásmu času by bylo nejen velmi obtížné, ale také značně nepřesné. Rozhodování o časovém horizontu mi usnadnily dějiny Skandinávie, protože mnou zvolené a zkoumané zákoníky a ságy postihují hlavně období od 10. do 13. století. Pozvolné osidlování Islandu probíhalo v 9. století, první trvalý osadník Ingolf Arnarson podle *Lándnámabók* založil osadu Reykjavík v roce 874 (podle archeologických nálezů je možné, že se to stalo již o několik let dříve¹), a o 50 let později byl již Island osídlen. Franská říše v roce 843 procházela velkým dělením na Západofranskou, Středofranskou (Lothargii) a Východofranskou říši podle Verdunské smlouvy mezi syny Ludvíka I. Pobožného. Rozdělení tak obrovského územního celku dělá problém zase o něco jednodušší, neboť se můžeme prostorově vymezit na Západofranskou říši a zase o něco zmenšit optiku, jak jsem již avizoval výše. Konkrétně tedy zkoumám dobu vikingskou (asi 800-1066) a skandinávský středověk (asi 1066-1397). Je to z toho důvodu, že rodové ságy byly zapsány někdy ve 13. století, a pojednávají o událostech přibližně mezi lety 900-1050 (Heger, 2015). V druhé polovině 13. století se navíc Island dostává do závislosti na norském králi po „krvavém“² Věku Sturlungů podpisem *Gamli sáttmáli*³, čímž se značně přibližuje feudální společnosti typické pro skoro celou Evropu 13. století.

---

¹ Byly nalezeny i věci z dřívějších dob, probíhají ale dohady o tom, zda skutečně pochází z Islandu, či byly dovezeny.

² Krvavém na poměry Islandu, v porovnání s jinými zeměmi to až tak krvavé nebylo.

³ Anglicky „Old covenant“, jako překlad do češtiny by mohlo posloužit „Stará úmluva“, byl dokument z let 1262-64 stvrzující unii mezi Islandem a Norskem. Islandané si do jisté míry

1.2 Historický a kulturní kontext – Západ

Za jakýsi počátek historického kontextu oblasti, kterou ve své práci nazývám Západem, mohu považovat již zmíněnou Verdunskou smlouvu. V Západofranské říši tehdy vládli potomci Karla Velikého – Karlovců po čas celého 9. a 10. století, až do nástupu robertovce Huga Kapeta – tradičně považovaného za posledního franského krále a zároveň prvního krále Francie, který položil základy dynastie Kapetovců. Ti spolu s vedlejšími větvemi tvoří jednu z nejvýznamnějších panovnických dynastií, která vládne až dodnes. Velmi podstatné je zmínit šíření křesťanství, které probíhalo již za dob vlivu Římské říše. Germánské kmeny, které se již ve 4. století začaly usazovat na území Galie a v dalších západních částech Římské říše, znaly křesťanství převážně v podobě ariánství. Sjednotitel franských kmenů, Chlodvík, přijal křest mezi lety 496-497. Přijetí křesťanství a s tím spojená podpora episkopátu a křesťanských měst usnadnilo další expanzi, posílilo královskou autoritu Merovejců a dá se považovat za jakýsi počátek přeměny vojenských kmenových království na křesťanskou královskou vládu nad poddaným lidem (Drška, Picková, 2004: 23). Frankové se zbavili svých pohanských kultů a stali se křesťanským lidem, jak se dozvídáme i z franského kmenového práva – *Lex Salica* – sepsaného na konci Chlodvíkova života (Drška, Picková, 2004: 23). V 8. století, kdy čelilo papežství Langobardům a ikonoklastickému sporu a Hispánii ovládli Arabové, představovala Franská říše v podstatě jedinou oporu křesťanství Západu. Tato skutečnost je v kontextu mé práce velmi důležitá, a to z toho důvodu, že vyšší princip, jakým je náboženství, do značné míry ovlivňuje povahu celé kultury. Později roku 800 došlo k velmi podstatné události, a to k *renovatio imperii*, tedy obnovení císařství na západě, když se nechal Karel Veliký korunovat v Římě na nového *Imperátora a Augusta* (Drška, Picková, 2004: 32). S rozpadem říše ale docházelo k náporům ze všech stran – od východu Maďaři, ze severu Normané, z jihu zase Arabové. Důležité ale je, že i přes časté neshody a nejasnosti v nástupnictví na trůn, se zde ustálila suverénní vláda jednoho muže, kterou v drtivé většině společnost respektovala. Důležité je to proto, že tyto tendence se samozřejmě objevovaly i na severu Evropy, nicméně lidé pokusy ctižádostivých jedinců chopit se vlády nebrali s takovou samozřejmostí, jako v Evropě západní. Postupně se ve franské společnosti s postupem času

---

zachovali samostatnost, ale zavázali se uznávat autoritu norského krále a platit mu daně za ochranu.

vytvářelo vazalství a společnost se stávala společností feudální – o tom více v poslední kapitole.

1.3 Historický a kulturní kontext – Skandinávie

Jedním z prvních zaznamenaných nájezdů na západní Evropu je vyplenění kláštera v Lindisfarne roku 793, čímž se odstartovala každoroční „tradice“ plnění nejprve Britských ostrovů, a poté i dnešní Francie, Itálie, Španělska, ale i severní Afriky. Na severu Evropy se postupně vytvořila tři království, dánské (v první polovině 10. století), švédské (na konci 10. století) a norské (asi od 70. let 9. století). Mezi hlavní vojenské úspěchy pak můžeme počítat léno stvrzené smlouvou Saint-Clair-sur-Epte z roku 911 Rollovi, který tak položil základy normanského vévodství, ovládnutí Anglie Knutem Velikým roku 1017, či získání trvalejší vlády nad územím na jihu Itálie. Existují spory o reálném dopadu těchto nájezdů (Collins, 2005: 345), někteří autoři tvrdí, že to byly cesty spíše obchodní, jiní se domnívají, že cesty spíše válečné. Jisté však je, že docházelo k obojímu – máme k dispozici záznamy z anglosaských a západofranských kronik (Collins, 2005: 345) pojednávající o dopadech vikinských nájezdů, ale i archeologické nálezy dokládající obchodní činnost na obou stranách. Bohužel však nemáme možnost zjistit, proč se Skandinávci k těmto nájezdům odhodlali zrovna v tuto dobu, neznáme jejich motivaci ani povahu. Podle některých názorů se tak mohlo dít díky pokroku ve stavbě lodí, nicméně jiné studie zase dokazují, že lodě mohly být těchto zámořských plaveb schopny již mnohem dříve (Collins, 2005: 346). Další vědci se domnívají, že mohlo jít o začátky mocenských změn, a tedy o reakci vzpurných lidí, kteří hledali útočiště jinde (Collins, 2005: 346). Co se týče náboženství, mísením kultur, ke kterému docházelo kvůli vikinským nájezdům na bohaté kostely, se samozřejmě křesťanství šířilo i mezi Seveřany. S postupem času již nebylo výjimečné, že se Vikingové po porážce nechávali křtít. Je však důležité zmínit, že se k pohanství často neváhali vracet – Kristus pro ně mohl být na jistou dobu na prvním místě, ale nepopírali existenci vlastních bohů. Křesťanství se nicméně stávalo čím dál větší a silnější součástí severské kultury, což nakonec vyvrcholilo plošnými konverzemi – zpravidla doprovázenými krveprolitím, násilím a donucováním.

Kdybychom srovnávali feudální Evropu tehdejší doby se společností na Islandu, zjistili bychom, že islandská společnost byla poměrně málo stratifikovaná (Novotná, 2015: 9). Určitému společenskému postavení se jedinci nicméně těšili. Jako politickou elitu si můžeme představit tzv. *góðar*. Byli to muži, kteří zastupovali svobodné sedláky na sněmech

a hájili jejich zájmy v soudních sporech. Byli to mužové, kteří se zavazovali svým sedlákům pomocí a radou. Islandská společnost fungovala na základě jak lokálních sněmů, tak od roku 930 na každoročního všelidového sněmu *alþing*. Na těchto sněmech se řešily spory, domlouvaly se svatby, vyměňovalo se zboží. Roku 1000⁴ dokonce *alþing* rozhodl o přijetí křesťanství, kdežto v ostatních zemích Skandinávie se christianizace pojí s královskou mocí. V pohanských dobách *góðar* také plnili funkci náboženskou – stavěli svatyně a poté je spravovali (Novotná, 2015: 9). Po konverzi ke křesťanství zase vystavovali a vydržovali kostelíky a modlitebny a znovu zaujímali jakousi kněžskou pozici do doby, než se církevní moc centralizovala. Tento zastupitelský vztah náčelníků a svobodných sedláků – *bóndi* – bylo možno z obou stran vypovědět.

Když se řekne staroseverská literatura, dnes si již skoro každý vybaví ságy. Nejsou však zdaleka jediným literárním žánrem psaným staroseverštinou (jazykem tehdejších lidí), který se nám dochoval. Mimořádně bohatá je literární pozůstalost po středověkých Seveřanech; dochovaly se nám pergameny zachycující příběhy z pohanské mytologie, zákoníky, skaldská poezie, či hrdinské a mytologické písně. Původně čistě orální tradice zažila ve 12. a 13. století ohromný literární *boom*. Značný vliv určitě mělo přijetí křesťanství, a tedy zavedení latinky na místo původního germánského runového písma a vůbec celé psané tradice tolik typické pro křesťanství, na rozdíl od severské orální tradice. Přestože se staroseversky mluvilo skoro v celé Skandinávii, drtivá většina této pozůstalosti vznikla právě na Islandu. Můžeme se jenom přít, zdali to bylo díky velkému počtu ovcí, z jejichž kůže se vyráběl pergamen, nebo z úplně jiného důvodu. Jisté však je, že máme k dispozici detailní svědectví o tom, jak se vůbec lidé na Island dostali, když s největší pravděpodobností utíkali před sférou vlivu Haralda hárfagri v Norsku po jeho vítězství v bitvě u *Hafrsfjordu* roku 872.

Zajde majetek,

Zemřou přátelé

Ty sám též zemřeš.

Jen toho pověst

---

⁴ Existují dohady, jestli se přijetí křesťanství má datovat do roku 1000, nebo 999, protože Ari Þorgilsson ve svém díle *Íslendingabók* (Kniha o Islandčanech) počítal letopočet až od ukončení sněmu, což by posunulo událost konverze do roku 999 (Jochens, 1999: 621)

*Potrvá věčně,
Kdo si ji za živa zasloužil.*

*Zajde majetek,
Zemřou přátelé
Ty sám též zemřeš.
Vím jedno jen,
Co věčně trvá:
O mrtvém soud mužů.*
(Heger, 2013: 54)

Čest, svoboda, zákon a osud. Dá se říct, že tyto mezi sebou velmi úzce provázané pojmy tvořily velkou většinu světa i života tehdejších lidí. Bez svobody nebyla čest, bez zákonu nebyla svoboda, dodržování zákonů a následování osudu zase sloužilo ke cti a tak dále. Později se k roli těchto „pilířů“ staroseverské společnosti vrátím podrobněji, důležité v tuto chvíli však je uvědomit si, že ke staroseverské společnosti neodmyslitelně patřily, a stejně tak jako každá společnost má určité rysy, které ve své podstatě dávají tvář kultuře této společnosti, tak svět prostého muže tehdejší doby se točil zejména kolem těchto čtyř.

2 Literatura

Ve své práci používám pramennou literaturu pouze v kontextu otázky Skandinávie, a je tomu tak proto, že je mou hlavní oblastí zájmů. K případům ze Západu si vystačím s odbornou a výkladovou literaturou. Jako pramennou literaturu jsem zvolil vybrané písně ze Starší Eddy, Ságu o Gíslim a Ságu o Njálovi. Staroislandské zákoníky čerpám z díla Lenky Doové (2014) a Jiřího Starého (2013).

Přestože mám určité základy staroseverštiny a moderní islandštiny, netroufnu si na studium pramenné literatury v pramenném jazyce. Pro můj výzkum to však není zásadní překážkou. Jednotlivé projevy svobody a nesvobody, které zkoumám, přímo vyplývají z kontextu a z jednotlivých situací, nevytrácí se při překladu.

2.1 Ságy

Staroseverské ságy jsou unikátním literárním počinem. *Sága* je pojmenování pramenící z islandského slova *saga*, což by se dalo přeložit jako „to, co se říká“ (Novotná,

2015: 7). Rodové ságy – tedy kategorie, do které se řadí i mnou zvolená dvě díla – byly zapisovány od 13. století, a jejich hlavním námětem jsou neshody mezi prvními osadníky Islandu a jejich potomky, či dobrodružství prožívaná při cestách za moře (Novotná, 2015: 7). Rodových ság se dochovalo necelých čtyřicet – číslo není jednoznačné, protože záleží, jak se původně nerozčleněné rukopisy (z úsporných důvodů) rozdělí. Potíží při studiu ság a jejich věrohodnosti je fakt, že to byly původně ústně tradované příběhy, které byly více či méně poznamenány těmi, kdo je zapisoval. V praxi tak můžeme narazit na určité projevy křesťanství v příběhu z doby, kdy ještě téměř dozajista vládlo staroseverské pohanství, nebo narážíme na dobové výdobytky v dřívějších dobách ještě neznámé.

Pro ságy je typické, že se nedozvídáme o pocitech, vjemech, ani o okolnostech. Naopak se ságy vyznačují značnou objektivitou, představují pohledy všech zúčastněných stran, jsou velmi přímočaré, občas se vyskytují sarkastické narážky. Ságy jsou plné přímých a nepřímých řečí, což je zjevně pozůstatek orální tradice. Je také patrné, že jak vnímání času a prostoru, tak celý hodnotový systém postav je úplně jiný. V motivaci osob můžeme vidět, že hlavní hodnotou nebylo obecné dobro, nebo rovnost a spravedlnost, ale čest, jak jsem již zmínil v kapitole o kulturním kontextu. Cti mysleli, jak je vnímají druzí, takové cti se například těšil člověk, který byl odvážný, silný, přímý a uměl se ovládat.

Ságy mi velice dobře poslouží k tomu, abych se dozvěděl, jak se lidé skutečně chovali. Ságy nejsou považovány za věrohodný historický zdroj, přesto je možné abstrahovat určité vzorce chování, které vypovídají o tehdejší společnosti. Ságy dobře popisují úmysly aktérů a důsledky jejich jednotlivých činů, proto lze předpokládat, že autoři implicitně promítli jak své současné společenské představy, tak určitý ideál z dob dávných.

2.1.1 Sága o Gíslim

Tato sága se řadí do kategorie ság o psancích. Pojednává o životě Gísliho Súrsona a dalších lidí z *Haukadalu*. Po krátkém začátku v Norsku se děj přesouvá téměř výhradně do Západních fjordů na Islandu. Gísli je líčen jako skvělý muž a velký válečník který se však potýká s neštěstím osudu, protože je zatažen do sledu událostí, které vedou od smrti jeho blízkého přítele a švagra Vésteina, přes prohlášení psancem, až do jeho hrdinského skonání statečnou smrtí. Po celou dobu vyprávění mu stojí po boku jeho žena Auð, která je skoro až ztělesněním islandského ideálu ženskosti. Svého muže neopustí ani po prohlášení psancem, navíc jej ani přes štědré nabídky neprodá, ba naopak brání jak svou čest, tak čest svého muže. Důležitým prvkem, který provází celé vyprávění, je osud. Hra osudu začíná, když Gísli použije prokletý meč *Grásíðu*. V dalším pokračování ságy je na Gísliho uvaleno prokletí, že

mu nikdo nemůže při jeho strastech pomáhat, což se až na vzácné výjimky v podobě Gíslího ženy a bratra Þorkela skutečně vyplní.

2.1.2 Sága o Njálovi

Sága o Njálovi je tradičně na Islandu považována za jedno z nejzásadnějších děl; dodnes se vyskytuje ve všemožných žebříčcích oblíbenosti a doporučené literatury na vysokých příčkách;⁵ prodává se snad v každém obchodě se suvenýry v Reykjavíku. Jedná se také o jednu z nejrozsáhlejších ság. Vypráví příběh postaršího pána Njála a jeho chotě Bergþóry. Njál má pověst jednoho z nejmoudřejších mužů a výtečného zákonopravce⁶. Njál má věrného přítele Gunnara z *Hlíðarendi*, muže, který prý na celém Islandu nemá konkurenci v žádné fyzické disciplíně, je to znamenitý, čestný a ušlechtilý svobodný muž. Jejich manželky však tento výjimečně dobrý vztah nesdílí a navzájem si dělají naschvály, které později musí Njál s Gunnarem mezi sebou urovnávat, aby nedošlo k rozbrojům v jejich přátelství. Tyto naschvály vyústí, jak v ságách bývá krásným zvykem, v nekonečnou spirálu krevní msty, která však kvůli hrdosti a pýše nekončí smírem a peněžním vyrovnáním, nýbrž tragickou smrtí skoro všech postav, které se vůbec v sáze objeví, včetně Gunnara, jednoho z největších Islandů.

2.2 Zákoníky

Asi nejdůležitější znak zákoníků Staroseveřanů je ten, že byly vytvářeny, schvalovány a ustavovány. Zákoník nebyl brán jako danost, nebyl neměnný a od pradávna platný – existuje mnoho důkazů o změnách a ustanovování zákoníků, velmi často byly spojovány buď s tím, kdo je ustavil, nebo s místem, kde byly ustaveny (Starý, 2013: 16). Přesto tradice a odkaz na legendární zákonopravce hraje velmi důležitou roli v legitimitě zákoníků.

Zákoníky můžeme rozlišit na *krajové* a *zemské*. *Krajové zákoníky* byly platné pro veškeré obyvatelstvo na území krajů kolem zákonodárného sněmu – například Norsko mělo původně dva, později až čtyři zákoníky, Island se spokojil pouze s jedním. Oproti tomu zemské zákoníky se vztahovaly na celé státní útvary – vyskytovaly se tedy tam, kde nějaké státní útvary existovaly, přičemž legitimitu nebraly ze sněmu, ale z královské autority.

---

⁵ Viz např. <https://guidetoiceland.is/traveler-profiles/6147/the-best-icelandic-literature-for-a-non-icelander>.

⁶ O zákonopravcích viz. 2.1.2 Zákoníky.

Zvláštní úlohu měli tzv. *zákonopravci*. Tito mužové na sněmech přednášeli zákon v orální podobě, těšili se velké vážnosti, ale i odpovědnosti při rozsuzování sporů. Důležitost jejich postavení dokládají i dokumenty o jejich přesné posloupnosti, které později mohly sloužit k přesné dataci určitých událostí. *Vǫluspá* popisuje jako první zákonopravkyně Norny (Starý, 2013: 142).

*U studně tři děvy,
divů znalé,
sídlí v obydlí
u kořene stromu.
Urd jméno jedné,
druhé Verdandi
-runy do dřeva ryly –
Skuld jméno třetí.
Ty osud utkaly, určily život,
dětem lidí
vyměřily dny.
(Heger, 2013: 30)*

Zákonopravce, staroseversky *lǫgsögumaðr*, přednášel zákoníky až do doby jejich sepsání, spoustu z nich však i mnohem déle (Starý, 2013: 57). Zákoníky byly s ústní tradicí velice úzce spojeny, tuto skutečnost dokládá také etymologický původ pojmenování zákoníků: staroseverské *lag* bývá odvozováno od slovesa *leggja*, což znamená „klást“. Od toho vzniklá pevná aliterační formule *leggja lǫg*, tedy „stanovit zákon“, nás již přivádí k jádru problému (Starý, 2013: 15). Velmi typicky se zákonopravci vyznačovali svou moudrostí a svým stářím, čímž dodávali zákonům, které přednášeli, již výše zmíněnou legitimitu. Jak se ale dozvídáme z vícero zdrojů, tato moudrost se ne vždy shodovala s naší představou moudrosti jako ctnosti, nýbrž spíše moudrosti jako vychytralosti, mazanosti, lstivosti. Někteří lidé totiž byli již tehdy schopni ohýbat zákon ve svůj prospěch a pokoušet se o „alternativní výklad“. Takové případy jsou však spíše ojedinělé (Starý, 2013: 60).

Nespornou výhodou ústně tradovaných zákoníků a orálního přednesu na sněmech je určitě to, že lidé byli se zákonem seznámeni mnohem více než dnes. Kdybychom porovnali průměrného člověka naší doby, který má jen matný přehled o svých právech a povinnostech, a průměrného starého Seveřana, který se pravidelně účastnil sněmů a pokaždé si vyslechl

zákony v celém znění, dozajista by z toho Seveřan vyšel mnohem lépe než dnešní člověk. Ústní tradování zákoníků navíc opakovaným přednesem před veřejností brání tomu, aby vznikalo více variant téhož zákoníku, což se přepisem stává mnohem častěji (Starý, 2013: 62).

Zákoníky mi na rozdíl od ság poslouží k tomu, abych se pokusil odhalit, jak se lidé skutečně měli chovat. Skutečnost, že ve staroseverské společnosti neexistovala exekutivní složka moci, však napomáhá tomu, že ideál – tedy zákoníky – se zase mohl od reality velmi lišit. K dispozici mám dílo Lenky Doové (2014) *Islandské středověké zákoníky*, ve kterém jsou detailně rozebrány jednotlivé právní tematické okruhy ze zákoníků *Grágás*, *Jónsbók* a *Jarnsíða*. Použitím této sekundární literatury se mi do značné míry rozšíří záběr právních aspektů mnou zkoumaných kategorií nesvobody a pomůže mi to k ucelení modelu nesvobody na starém Severu díky různým pohledům.

2.3 Edda

Mluvíme-li o Eddě, je potřeba rozlišovat mezi poetickou a prozaickou Eddou, někdy také nazývané Starší a Mladší, nebo Snorriho Edda. Pro účely mého výzkumu bude velmi zajímavé podívat se na Starší Eddu. Jedná se o jeden ze základních textů staroseverské mytologie, Eddické písně jsou nejarchaičtější dochovanou podobou germánského básnictví (Kadečková, 2013: 5). Ve Starší Eddě jsou dva soubory písní – mytologické písně a hrdinské písně. Bohužel není jasné, kdy a kde eddické písně vznikly; za autora byl dlouho považován Sæmund, řečený Moudrý, proto se také Starší Eddě dříve říkalo Sæmundova Edda, nicméně jeho autorství se nepotvrdilo a otázka tedy stále zůstává otevřená. Eddické písně se nám dochovaly v pergamenové knížce o 45 stránkách, která později vlivem svého putování do Dánska získala jméno Codex Regius – Královský kodex (Kadečková, 2013: 7).

Krátce o mytologických a hrdinských písních; mytologické písně jsou jedinečné svým obsahem severské germánské mytologie, která se jinde nevyskytuje, jsou tedy velmi cenným zdrojem. Eddické písně nejsou o náboženství, nepopisují prakticky nic, co by se týkalo vzývání bohů, či modliteb (Kadečková, 2013: 14). Přesto však drobné narážky – zejména na vůdce bohů Ódina – můžeme dohledat, tuto skutečnost se snažím vysvětlit v kapitole o teoretickém rámci. Podstatné však je, že díky tomuto nenáboženskému charakteru se nad nimi křesťané nepohoršovali, což mohlo dopomoci k zachování těchto textů. Edda byla křesťany brána podobně jako například antické prameny. Hrdinské písně oproti mytologickým nesou prvky společné nejen pro další germánské kmény, ale lze pozorovat

analogie dokonce i s Řeky, Římany, Slovany a dalšími. Hrdinské písně vycházejí z pověstí, z určitých událostí, jejichž autoři se stali hrdiny (Kadečková, 2013: 15).

2.4 Jazyk

Při práci jak s pramennou, tak odbornou literaturou o Skandinávii narážíme na vícero problémů, přestože – nebo právě proto – že pracuji s překlady ať už do češtiny (*Staroislandské ságy* a *Edda* od Ladislava Hegera), nebo do jiných jazyků. Jazyky ve Skandinávii se sice vyvíjely ze společného základu v podobě staroseverštiny, v době, kterou zkoumám, však dochází k dělení na starou východní severštinu, západní severštinu a poté již na jazyky jednotlivých zemí – starou islandštinu, starou norštinu, starou dánštinu a starou švédštinu (Starý, 2013: 10). Tato skutečnost se bohužel hodně promítá do studia odborné literatury z prostředí Skandinávie, protože každý autor si volí svůj vlastní přístup k jakémusi jednotnému rámci. První potíž spočívá v jedinečných znacích a jejich výslovnosti. V praxi pak například u česky mluvících čtenářů může docházet k záměně českého dlouhého „á“ se staroseverským „á“, které se však vyslovuje [au], naopak staroseverské „au“ se čte jako [øy], což v konečné fázi může způsobit nemalé zmatky – především co se týče jmen a názvu míst. Další problém může nastat při přepisu podstatných jmen, neboť staroseverština má zpravidla nominativní koncovku, což se projeví například ve slovech *Fenri-Fenrir*, *Ingólf-Ingólfur* a podobně. S dalšími potížemi se potýkáme při konfrontaci s písmeny **Ð** a **Þ**. Tyto pozůstatky z runového písma mají výslovnost znělého, respektive neznělého „th“ jako v angličtině. Z tohoto důvodu někteří autoři pracují s přepisem, například u *Þórr-Thor*; zejména pak anglicky píšící. Další autoři pak zase pracují s ekvivalenty v moderních jazycích (zejména v islandštině), jako by tomu třeba bylo u *Ingólf-Ingólfr-Ingólfur*. V neposlední řadě dochází k nejasnostem při skloňování osobních a místních jmen a změny jejich rodu při převodu do češtiny: *Selund – Selundy*, nebo *Sjælland – Sjællandu* (Starý, 2013: 10).

Pro zachování jednotné formy jsem se rozhodl s těmito jevy zacházet následovně:

- 1) Pracuji se jmény bez nominativní koncovky (*Fenri*, *Ingólf*).
- 2) Používám originální znaky a nikoli přepisy (*Þór*).
- 3) Jména a lokality ponechávám v původní staroseverské podobě (*Þrædalög*).
- 4) Všechna slova až na vlastní jména jsou psána kurzívou.
- 5) Na konci práce je seznam všech osobních a místních jmen.

Z knih *Zákonem necht' je budována zem* (Starý, 2013) a *Staroislandské ságy* (Heger, 2015) si dovoluji vypůjčit malou tabulku výslovnosti staroseverských znaků i s příklady a poznámkou:

- Ð, ð – Jako anglické znělé ‚th‘ (např. then) [ð]
- Þ, þ – Jako anglické neznělé ‚th‘ (např. v thief) [θ]
- Æ, æ – Dlouhé otevřené ‚e‘ (podobné pražskému ‚é‘) [æ:]
- Ø, ø – Krátké zaokrouhlené ‚e‘ (např. v něm. Hölle) [œ]
- Ɔ, œ (= dlouhé ø) – dlouhé zaokrouhlené ‚e‘ (např. v něm. schön) [ø:]
- Ɔ, ɔ – Krátké otevřené ‚o‘ (obdobné normálnímu českému ‚o‘) [ɔ]⁷

3 Metodologie

Tato práce je komparativní historický výzkum, zkoumá delší časové období na více místech (Hendl, 2008: 113). Povahou odlišné zdroje mi slouží k tomu, abych problém pochopil kontextuálně, abych byl schopen rozlišit, jak se lidé měli chovat, a jak se skutečně chovali. Zajímá mě, jak lidé ve středověké Skandinávii pojímali nesvobodu. Sestavuji jejich model nesvobody na základě vybraných ság, zákoníků a Starší Eddy. Tento model porovnávám s modelem nesvobody ve středověké Francii. Výzkumný problém jsou tedy projevy svobody a nesvobody, zaměřuji se především na otázku osudu, vyznání a otázku osobní svobody. Za pomoci tohoto výzkumu zodpovídám tyto výzkumné otázky:

- Do jaké míry se mohli lidé vzepřít osudu?
- Jak se mohli lidé rozhodovat v otázkách víry?
- Jak lidé pojímali osobní nesvobodu?

Jedná se o historický výzkum, ve kterém odhaluji neznámé souvislosti, snažím se přispět k porozumění staroseverské kultury, vyhodnocuji činy jedinců a skupin (Hendl, 2008: 133). K cíli svého výzkumu se dopracuji za pomoci písemných dokumentů – tedy materiálů zhotovených v minulosti – jak pramenné literatury, tak odborné. Jde mi o porozumění problému nesvobody, zajímá mě, jak se nesvoboda promítala do obyčejného života a jak byla pojímána z právního hlediska. V textech nalézám pravidelnosti, které interpretuji. Neověřuji hypotézy, ale docházím k novému poznání, vytvářím jakýsi model nesvobody v staroseverské literatuře, čehož dosáhnu induktivní metodou výzkumu. Na základě dostupných dat odhaluji důvody pro jednání lidí v minulosti, což se nutně musí

---

⁷ Staroislandská výslovnost písmene ‚o‘ byla zavřenější.

promítnout do veliké opatrnosti při zobecňování. Z pramenné literatury vybírám konkrétní části, které následně analyzuji a rozebírám.

Jako pramennou literaturu ke zkoumání svobody a nesvobody na starém Severu jsem zvolil vybrané staroseverské ságy, staroseverské zákoníky a konkrétní pasáže z Poetické Eddy. K ságám jsem se rozhodl proto, že postihují každodenní život lidí zkoumané doby, bez toho, aniž by se explicitně zabývaly rozborem svobody a nesvobody. Umožňují mi tedy zkoumat, jak se společnost chovala za normálních okolností, jak byly zkoumané problémy – tedy otázka svobody a nesvobody – vnímány implicitně. Zákoníky mi naopak slouží ke studiu explicitních projevů svobody a nesvobody v podobě zcela konkrétních nařízení a zákonů. Starší Edda mi poté přibližuje, jak lidé vnímali život skrze náboženství, mytologii a lidovou kulturu.

Výzkumný vzorek je účelový, sága o Gíslim je bohatá na roli osudu v životě psance Gíslího, sága o Njálovi zase vypráví o právních aspektech života starých Seveřanů. *Hávamál* se dá považovat za jeden ze zásadních textů staroseverských pohanů, vypovídá o tom, jak by měl člověk moudře žít, *Völuspá* je báseň o vzniku, zániku a následném pokračování Světa a zákoníky vše zastřešují z právního hlediska. Vzorek tedy volím na základě výzkumného problému. Nedá se mluvit o homogenním vzorku, neboť pracuji s odlišnými žánry – s právním dokumentem, s rodovými ságami a s veršovanou sbírkou; jedná se tedy o vzorek heterogenní.

3.1 Teoretický rámec

Kdybychom se měli podívat na problematiku svobody z teoretického hlediska, může nám například posloužit výklad Zygmunta Baumana (2003), který říká, že touha po svobodě vychází z pocitu útlaku, z pocitu, kdy se nemůžeme vyhnout tomu, abychom dělali to, co nechceme, nebo naopak z pocitu, že nemůžeme dělat to, co bychom chtěli. Tento zdroj útlaku vychází ze společnosti, a prakticky se mu nelze vyhnout (Bauman 2003: 64). Lidé mají tendenci hledat viníka, který může za tento útlak v konkrétních osobnostech, či společenství, nepodaří-li se však člověku tuto vinu „personifikovat“, mluvíme o sociálním útlaku (Bauman, 2003: 65). Teoreticky lze myslet i „dokonalou svobodu“, prakticky jí však nelze žít. Znamenalo by to totiž absolutní vyloučení ze společnosti, při kterém bychom museli sami bojovat s přesilou přírody. Svobodu lze však do jisté míry ovlivňovat, a to v dimenzi soukromí (Bauman, 2003: 66). Jak je známo, i do dnešních dnů je celá Skandinávie velmi řídko osídlená a lidé v průběhu historie tomu nebylo jinak, lidé spíše tíhli k životu na

odlehklých farmách. Island, na který se v tomto výzkumu zaměřuji, byl a je velmi sporadicky osídlen, a tedy šance na soukromí, na ovlivnění svobody, byly značné. Soukromí je podle Baumana (2003: 66) právo na odmítnutí vměšování jiných lidí. Hranice soukromí je samozřejmě velmi relativní a platná na určitých místech v určitém čase – může hraničit se samotou (Bauman, 2003: 67). Žít ve společnosti tedy znamená do určité míry nastavit poměr mezi zříkáním se svobody ve prospěch společnosti a ochranu svobody skrze soukromí, tedy poměr mezi komunitní soudržností a svobodou. Zejména v kontextu středověku je ještě potřeba zdůraznit, že svoboda se přímo pojí s odpovědností. Lidé se čas od času dobrovolně svobody zříkají, aby se zároveň přenesla ona odpovědnost za rozhodnutí na někoho jiného (Bauman, 2003: 68).

Přestože je mým tématem nesvoboda, musím se podívat i na problematiku náboženství. Problém totiž spočívá v tom, že v době, o které mluvíme, je náboženství zakořeněno velmi hluboko ve společnosti a hraje tak důležitou roli v každodenním životě lidí, že při sestavování modelu nesvobody nelze náboženství opomíjet. Potíže však nastávají ve chvíli, kdy se potýkáme s vymezováním pojmu náboženství. Existuje tolik definic, že je skutečně obtížné vybrat si jednu jedinou a s tou pracovat. Tyto definice jsou natolik rozdílné a liší se v perspektivě, liší se v obsahu, některé si dokonce protirečí (Paden, 2002: 15). Fiona Bowie (2008: 33) cituje definici náboženství od Clifforda Geertze, který říká, že je to *soustava symbolů, jež funguje tak, aby založila silné, vše prostupující a trvalé postoje a motivace v lidech formulováním představ o obecném řádu existence a dodáním takové aury faktuality těmto představám, že postoje a motivace se zdají jedinečně realistické*. V tomto výzkumu se však není třeba topit ve složitých definicích, které se snaží postihnout tak složitou realitu, jako je náboženství. Geertzova definice je však dostatečně funkční na to, abych ukázal dimenzi náboženství, která prostupuje tento výzkum. Není tedy potřeba se zabývat definicemi o víře ve vyšší bytosti, jde o ten konkrétní dopad na společnost, náboženství totiž velmi silně ovlivňuje to, jak lidé vykládají svět, jak ho chápou, jaký dávají smysl různé druhy zkušeností. Je jasné, že mluvíme-li o koncepci nesvobody v Západofranské říši a ve Skandinávii přibližně mezi 9. a 13. stoletím, nelze opomínat roli křesťanství, respektive severského panteonu. V průběhu své práce tedy pohlížím na náboženství skrze Geertzovu definici ve zkratce jako na obecný řád existence (Bowie, 2008: 33).

4 Nesvoboda osudu

Staroseverské představy o osudu můžeme získat z mnoha zdrojů, protože osud do značné míry prostupuje životy Staroseveřanů a je námětem mnoha literárních děl. Staroseveřané si byli vědomi toho, že o svém osudu a o své budoucnosti nerozhodují, přesto však tuto skutečnost nepřijímají s pasivitou, naopak jdou svému osudu (i rádi) vstříc. Osud svazoval Staroseveřany zvláštním druhem nesvobody. Na jednu stranu se totiž může zdát, že ve většině případů měli lidé na výběr nejít osudu naproti. Je však důležité si uvědomit, že Staroseveřané, a zejména Staroisland'ané, brali své náboženství vážně. Dochovala se nám právní ustanovení ohledně trestání blasfemie, ohledně znesvěcování svatyní a symbolů, ustanovení o posvátné půdě (Starý, 2013: 135). Koncept osudu ve společnosti Staroseveřanů přímo s náboženstvím souvisel. Osud byl nahlížen jako určitá forma zákona, jak nám napovídají hned dvě označení osudu: *forlǫg* a *ǫrlǫg*, tedy „předzákon“ a „prazákon“ (Starý, 2013: 141). Staroseverskému osudu vládnou Norny, které jako zákonopřavkyně stanovují zákon, který je v tomto případě identický s osudem. Zákon byl chápán jako něco nadmíru důležitého a určujícího, ostatně jak praví staroseverská aliteriční věta známá ze zákonů: „*Zákonem nechť je budována zem*“. Stejně tak, jako zákon buduje zem, osud zakládá chod světa, odtud tedy pramení jak legitimita zákonů, tak vážnost osudu.

Osud se také mohl zjevovat lidem v podobě tušení, vidění, či například snů. V této kapitole zmíním hned několik příkladů takových jasnovidců (v čele s Njálem i Gíslim), kteří mají schopnost vidět a číst osud, čímž mohou ovlivnit celou řadu situací. Nicméně osud má pořád povahu danosti, z čehož jasně vyplývá, že jej mohou pouze číst, nikoli měnit.

Osud, tedy skutečně něco nadlidského, byl úzce provázán se ctí. Jít totiž naproti něčemu, co bylo v podstatě posvátné, se považovalo za úctyhodné. Naopak vzpouzet se osudu, vzpouzet se vůli bohů, zákonu, bylo nečestné a zbabělé, nehodné svobodných lidí ze Skandinávie. Nesvoboda osudu se tedy úzce pojí s konceptem cti. Ano, na jednu stranu bylo teoreticky možné rozhodovat se proti vůli osudu, na druhou stranu tak lidé jednat nechtěli, a navíc by jim to k ničemu nebylo, protože osudu se nelze vyhnout. Společenství lidí se zakládá na vztazích, roli dozajista hraje společenské postavení, které je ve staroseverské kultuře obzvláště akcentováno. Pro člověka tedy nejspíš bylo výhodnější čelit nástrahám svého osudu a odcházet se ctí, než před osudem (a v mnohých případech i před smrtí) utíkat, čímž by nepochybně došlo k výrazné újmě na společenském postavení.

4.1 Případ ság

Podívejme se blíže na první úryvek ze Ságy o Gíslim:

Véstein a jeho druhové byli již na Gemlufallské pláni, ale volání uslyšeli a zastavili se a čekali. Když je Gíslího poslové dohonili, přednesli, co jim bylo uloženo, a podali Vésteinovi minci, kterou mu poslal Gíslí. Véstein vyndal z váčku druhou půlku a zrudl, když oba kusy přiložil k sobě.

„Je pravda, co říkáte,“ pravil, „a byl bych se vrátil, kdybychom se byli setkali dříve. Ale tady už tečou všechny vody do Dýrova fjordu a já pojedou dál. Ostatně k tomu mám i největší chuť. Norové se odtud vrátí, ale vy vezměte svůj člun,“ pravil Véstein, „a vyřídte Gíslimu a mé sestře, že mě mohou očekávat.“

Poslové jeli tedy domů a vyřídili Gíslimu vzkaz.

„Pak se tak musí stát,“ řekl Gíslí.

(Heger, 2015: 170-171)

Uvedená ukázka popisuje reakci Vésteina, Gíslího blízkého přítele a švagra, na varování. Gíslí tuší, že se na Vésteina něco chystá. Varuje ho tím, že mu pošle svou polovinu mince – předtím v průběhu příběhu Gíslí specificky rozpůlí minci, jednu polovinu si nechá a druhou polovinu daruje Vésteinovi se slovy, že svou polovinu mince mohou využít jako varování před nebezpečím, které by tomu druhému hrozilo. Véstein po zhodnocení situace usoudí, že se skutečně musí jednat o vážnou věc, když Gíslí poslal svou polovinu mince, nicméně místo toho, aby hnal svého koně pryč, pokračuje v cestě a pronáší zásadní větu „*Tady už tečou všechny vody do Dýrova fjordu*“. Tato věta se v Západních fjordech na Islandu používá jako idiomatické vyjádření situace, ze které již není cesty zpět. Véstein je si tedy vědom toho, že ho čeká nebezpečí, ale nevzpouzí se osudu, a naopak se mu směle a s největší chutí vydává vstříc. Svůj doprovod, dva Nory, ještě pošle pryč, aby je také nestihl zlý osud, který je určen jemu. Na druhé straně Gíslí, když mu poslové přinesou zprávu o Vésteinově plánu, také přijímá nutnost osudu a nesnaží se Vésteina dále přesvědčovat.

Skutečnost ságám vlastní, že pouze výjimečně vyjadřují pocity postav, nás sama nutí k interpretaci. Pravděpodobně se oba protagonisté této pasáže, tedy Gíslí i Véstein, snaží podle výše popsaného vzoru cti a moudrého života zachovat klid a rozvážnost, přestože Véstein v této ukázce *zrudnul*. Je zde zcela zjevné, že Véstein řadí svou čest nad cenu svého života. Raději se podvolí osudu a zemře, než by měl utíkat a riskovat tak, že se jeho útěk a zbabělost po kraji roznese, a jemu to uškodí na cti.

Na této situaci můžeme pozorovat, jak se asi mohla projevovat nesvoboda, kterou kladla idea cti v kombinaci s ideou osudu. Véstein sice do jisté míry měl na výběr, mohl se rozhodnout odjet pryč, na druhou stranu ona svazující důležitost cti v jeho rozhodování hrála zásadní roli. Celou situaci ještě podpořil sled událostí v minulosti, kdy se Gíslí, Véstein,

Gísliho bratr Þorkel a jejich švagr Þorgrím rozhodli uzavřít pobratimství, jenže k tomu nedošlo, neboť Þorgrím odmítnul v rozhodující chvíli toto pokrevní bratrství uzavřít právě s Vésteinem, protože prý k němu nemá žádný vztah, jak nám osvětluje tato ukázka:

„Ode dneška za tři roky nebudou již všichni tak jednotní, jako jsou dnes,“ odpověděl Gest. Arnór byl svědkem této rozmluvy a běžel hned do stanu Haukdalských a vyprávěl jim, co slyšel. „Možná zde Gest pronesl něco, co už řekli i jiní,“ pravil Gísli, „ale hledme, aby se to proroctví nevyplnilo. Myslím, že by bylo nejlépe, kdybychom upevnili naše přátelství pevnějšími pouty než dosud, a přisáhejme si všichni čtyři pobratimství.“
(Heger, 2015: 163)

Tato příhoda se nezdála lidem bezvýznamná. Gísli pak pravil k Þorkelovi, svému bratru: „Nyní se stalo, jak jsem tušil. A všechno, co jsme udělali, je k ničemu. Myslím ovšem, že zde zasáhl osud.“ (Heger, 2015: 164)

Véstein měl tedy o to větší motivaci zachovat se jako čestný člověk, jinak by mu to sousedé z vedlejšího statku, na kterém Þorkel, jeho sestra a jeho švagr hospodařili, dozajista velmi rádi připomínali. Zároveň se v této ukázce ukazuje, jak dopadla Gísliho snaha osud zvrátit. V sáze dokonce ani není zmínka o tom, že by Gest byl nějakým prorokem. Mohlo by se zdát, že je prostě skeptický a takovému přátelství, jaké panuje mezi těmito čtyřmi svobodnými muži, zkrátka nevěří. Vidíme tedy, jakou důležitou roli osud v životech Staroseveřanů asi hrál, když si sebemenší výroky vykládají jako proroctví osudu. V podstatě situace, která odstartuje celý sled nešťastných událostí v Gísliho životě je, když Gísliho manželka spolu s jeho sestrou neopatrně vyzradí své sympatie k mužům v domácnosti. Þorkel tuto rozpravu uslyší a velmi se rozzlobí. Když poté Auð, Gísliho žena, žádá svého muže o radu, odpoví ji:

„Neznám radu,“ odpověděl, „která by zde byla co platná. Ale nebudu ti nic vytýkat, protože osud skrze někoho musí promlouvat, a co je určeno, to se vyplní.“
(Heger, 2015: 168)

Gísli se nehněvá na svou ženu pro prostořekost, neopatrnost, či cokoli jiného. Je prostě smířen s tím, co se má stát, a věří, že se všechno děje, protože to tak musí být. Jistým způsobem tedy svět naplňuje řádem a smyslem.

Provázanost osudu s religiozitou můžeme vidět i na konkrétních případech. Podívejme se teď na další ukázkou, která reflektuje roli čarodějnictví a magie:

Brzy nato se vypravil k Þorgrímovi Nosu a najal si ho k provedení kouzel, aby Þorgrímův vrah marně hledal ochranu, i kdyby měl sebevíc přátel, a aby nikde v zemi

nenášel pokoje. Za to dostal Þorgrím Nos devítiletého býka. Nato se Þorgrím pustil do čarování.

Připravil si vše, co potřeboval, a postavil lešení, na kterém pak ve vši zvrhlosti a d'ábelskosti vykonal své černé umění. Stalo se tehdy také něco, co se zdálo lidem jako velký div, že na jižní straně Þorgrímovy mohyly nezůstal nikdy ležet sníh a že tam nikdy nemrzlo. Lidé si to vykládali tak, že Þorgrím získal svými oběťmi Freyovu přízeň a že Frey nedovolí, aby jejich přátelství sežehl mráz. (Heger, 2015: 180)

Důsledky této situace se dozvídáme o něco později:

Vypravuje se, že Gísli pobýval tři roky v Geirþjófovou fjordu, mezi tím někdy u Þorkela Eiríkssona, a v dalších třech letech prošel celým Islandem, aby vyhledal přední muže, kteří by mu mohli poskytnout pomoc. Ale pro čáry, kterých užil Þorgrím Nos při svých kouzlech, a pro prokletí při tom vyřčená mu nebylo souzeno, aby je získal na svou stranu. I když se jim zdálo, že jeho věc není tak zcela beznadějná, vždycky se objevila nějaká překážka. (Heger, 2015: 186)

Tentokrát jde o to, že Gísli se rozhodne pomstít Vésteinovu smrt. V noci se vplíží do domu svých sousedů a pomstí se tajným zabitím Þorgríma. Po prozkoumání situace a po nepatrné pomoci od svého bratra se nakonec Gísli obhájí a skupina, která vraha hledá, dojde k závěru, že vrah není na Gísliho statku. Na každý pád je ale Gísli podezřelý. Na vraha je uvalena kletba. Po nějakém čase Gísli pronese verše, které jeho sestra prokoukne jako důkaz o vraždě.

Všichni se shodují v mínění, že Ingjald poskytl Gíslimu největší pomoc a že mu byla také nejvíce platná. Říká se také, že Þorgrím Nos pronesl při svých kouzlech prokletí, aby Gíslimu nebyla platná žádná pomoc, kterou prokáže někdo zde v zemi. Nenapadlo ho tehdy, aby jmenoval také ostrovy, a proto mohl Ingjald Gíslimu pomáhat déle než ostatní. Věčně to ovšem trvat nemohlo. (Heger, 2015: 194)

A při útěku z Ingjaldova hospodářství ještě Gísli pronese tyto verše:

Vládce štítů hledá, věrnou radu, ženo.

Vládce štítů > muž (Gísli)

Když se od Ingjalda odloučit teď musí

Neujdu své sudbě, skvostná holi ohně

ohně vlny > zlato; hůl zlata > žena

Sněhu modré země, strach však přesto nemám.

Modrá země > moře

(Heger, 2015: 192)

Sníh moře > vlna

Gísli se při útěku před muži, kteří ho chtěli zabít, ubytoval u jistého Ingjalda. Ten mu poskytnul úkryt a po určité době se o něj staral. K prozrazení Gísliho došlo tím způsobem, že Ingjald sám nebyl příliš zručný, zato Gísli svou zručností vynikal nad ostatní. Když lidé viděli, jaké skvosty najednou Ingjald má, pojali podezření. Vydali se tedy na ostrov, kde

Ingjald hospodařil, aby Gísliho zabili. Gísli však znovu chytře utekl. Zajímavé na této ukázce je projev spojitosti zákona a osudu. Jak je vidno, už tehdy se rozlišovalo mezi tím, co je legitimní a tím, co je legalní. Doslovný výklad kletby uvalené na Gísliho tedy povoluje, aby mu Ingjald po určitou dobu pomohl, a dokonce mu zachránil život, protože to přece není pomoc prokázaná „zde v zemi“. To nás dostává k Sáze o Njálovi, který byl mistr těchto „alternativních výkladů“, a mnohdy docílil svého tím, že legitimitu prostě a jednoduše jako skvělý znalec práva přebil legalitou. Několikrát tím pomohl Gunnarovi dostat se z úzkých, když dokonce obracel žaloby mířené na Gunnara proti žalobcům, kteří tak v konečné fázi místo aby obdrželi finanční vyrovnání, museli platit pokuty. Této skutečnosti však využívali také ostatní. Když se chystala léčka na Gunnara, Gunnarovi nepřátelé směle kráčeli osudu vstříc:

„Mohu ti také prozradit, co mu Njál předpověděl o jeho životě, že dopustí-li se více než jednoho zabití v téže rodové linii a poruší pak i příslušnou úmluvu, přinese mu to brzkou smrt. Proto musíš získat pro při Þorgeira, jehož otce Gunnar již dříve zabil. Až se utkáte s Gunnarem, jednej opatrně. Þorgeir zaútočí a Gunnar ho zabije a dopustí se tak druhého zabití v téže rodové větvi. Ty pak uprchneš. Má-li to však Gunnarovi způsobit smrt, musí porušit i úmluvu, a toho musíme vyčkat.“ (Heger, 2015: 464)

V této ukázce jedná Þorgeir Starkaðson s Morďem o tom, jak zosnovat brzké naplnění osudu, který Gunnarovi Njál předpověděl. Þorgeir Otkelson zde má být využit jako jakási návnada, aby se jeho zabitím Gunnar skutečně dopustil druhého zabití v jedné rodové linii. Tento osud se naplní, přestože je Gunnar znovu a znovu upozorňován na rizika, která podstupuje.

„Ať jsem kdekoliv,“ pravil Gunnar, „smrt mě nemine, jestliže je mi souzena.“ (Heger, 2015: 465)

Gunnar je popisován jako nejskvělejší muž svého času na Islandu, který má dokonce i respekt a uznání u jarla Hákona v Norsku. V jeho případě pak hraje čest tu nejvyšší roli – Gunnar by se nikdy nedopustil ničeho nečestného. Jeho bratr Kolskegg ví, že budou konfrontovat Þorgeira Otkelsona, a má o svého bratra starost. Gunnar však odpoví ve velkém stylu, jak je ostatně jeho zvykem. Poté se samozřejmě osud naplní, Gunnar zabije Þorgeira Otkelsona, později poruší smlouvu, a nakonec bude prohlášen psancem a beztrestně zabit.

4.2 Případ z Eddy

Hned na úvod této kapitoly uvádím citaci z *Hávamálu*:

*Každý by měl
Kus rozumu mít,
Přec však ne přemíru.
Kdo nezná
Napřed svůj osud,
Ten se spokojenou spí myslí.*
(Heger, 2013: 51)

Již jsem charakterizoval povahu *Hávamálu*, je to text, který radí prostým lidem, jak se chovat, jak žít život. Výše citovaná pasáž opět ukazuje, jak ohromně nadčasový tento text je. Pro nás je vskutku důležitá tato provázanost s osudem. Z ukázky je patrné, že to, co jsem popisoval výše na příkladu ság, platí zřejmě i pro *Hávamál*. Jde tedy o to, že lidé skutečně chodili osudu naproti, aktivně se podíleli na tom, aby se osud vyplnil. Skutečně může spokojeně a klidně spát jen ten, kdo nezná svůj osud, kdo neví, co ho čeká. Zpravidla když ve staroseverské literatuře skrze někoho mluví osud, toto proroctví hovoří o smrti. Jak by si taky mohl moudrý muž užívat klidného spaní, když ví, že ho stíhá smrt? Ostatně tato kratinka zmínka znovu dokládá, jakou váhu přikládali staří Seveřané proroctví o osudu (Vezmeme-li navíc v potaz povahu *Hávamálu*, tedy že jsou to ústy boha – Ódina – pronesené rady pro moudrý a správný život). Jsem pevně přesvědčen o tom, že kdyby tehdy lidé nepřičítali osudu tak velkou váhu, moudří mužové by spali se spokojenou myslí častěji, protože by mohli tato proroctví prostě odbýt jako výmysly a báchorky. Nicméně se znovu dostáváme k jádru problému, a tedy k nesvobodě osudu – v tomto případě se projevuje tak, že nedá spokojeně spát těm, kdo jej znají.

Dovolím si uvést ještě jeden příklad z *Hávamálu*:

*Čtrnáctou znám píseň,
Mám-li přednést
O bozích lidem báje.*

*Ásů a álfů znám
Osudy všechny,
Co ostatním jsou utajeny.
(Heger, 2013: 71)*

Hávamál lze se do určité míry rozčlenit, tento závěrečný výčet písní, který vypráví znovu s největší pravděpodobností nejvyšší z bohů Ódin, vypráví o všelijakých znalostech, kterými oplývá. V této konkrétní čtrnácté písni se zmiňuje o osudu bohů. To je velmi podstatný moment, neboť nám ukazuje, jak silný osud byl – vždyť stíhá i bohy! *Ragnarök* neboli soumrak bohů, předpovídá, jak zanikne království a vláda Ásů, jak se střetne temnota se světlem a jak se znovu obrodí všechny světy kolem jasanu Yggdrasilu. Vidíme tedy, že nesvoboda osudu se do společnosti promítá až tak hluboko, že dokonce svazuje ruce i bohům. Bohové, ačkoli jsou velmi mocní, se tomuto osudu nemohou vyhnout. Tento náznak absolutní povahy osudu a nesvobody z něj plynoucí se do zajista promítnul právě i do každodenního života prostých lidí, a znovu nás to přibližuje k pochopení problému.

Ukázka z Krátké písně o Sigurðovi:

*Slova jsem pronesla,
jichž lituji už:
vždyť jeho je Gudrún,
já Gunnarova.
Norny nám určily
trýzeň touhy.“
(Heger, 2013: 336)*

Krátká píseň o Sigurðovi se spíše než Sigurða, týká Brynhildy, která v podstatě může za jeho smrt. Jde o to, že nešťastně zamilovaná Brynhild přesvědčí svého muže Gunnara, aby Sigurða zabil, protože ji Sigurð přelstil. Slíbil jí totiž lásku, ale pod vlivem kouzel se oženil s Gudrúnou, Gunnarovou sestrou, a Brynhildu sezdal právě s Gunnarem. Gunnar je Sigurðův blízký přítel a konečně i švagr, a proto se mu do tohoto hanebného činu moc nechce. Nicméně se tak stane a jak bývá zvykem, spustí se dlouhá řada nešťastných událostí, počínaje Brynhildinou sebevraždou. Výše zmíněná citace jsou slova z úst Brynhildiných,

kteřá se trápí svou nešťastnou láskou. Brynhild ví, že nemá na výběř a osud jí nepřeje, ba naopak jde proti ní což jí uvádí do značné nesvobody.

Zdaleka nejnosnější zdroj role osudu a jeho vlivu na nesvobodu je však dozajista Grípiho věštba. Sigurđ navštíví svého strýce Grípiho a ptá se ho na svůj osud. Grípi mu bez delšího otálení osud vykládá do podrobných detailů.

*„Pověz mi, víš-li,
proslulý strýče:
jak se ubírat bude
Sigurđův osud?“*
(Heger, 2013: 276)

Na to mu Grípi odpoví:

*„Nejmocnější
na zemi budeš,
nejvyšší rodem
ze všech reků,
skvělého zjevu
a moudrý v slovech,
prstenů dárce,
jenž prchat nezná.“*
(Heger, 2013: 277)

Z počátku se věštba vyvíjí velmi dobře, Sigurđ se dozvídá, že nabyde velkého bohatství a skolí draka Fáfniho, později se však Grípi začne chovat trochu vyhýbavě a ostýchavě a radí Sigurđovi, aby se již neptal dále, nicméně Sigurđ cítí, že Grípi toho ví mnohem více, a nakonec jej přesvědčí, aby mu prozradil, co si pro něj osud připravil. Sigurđ se s velkým podivem dozvídá, že zradí sliby, pod vlivem kouzel podvede Brynhildu, dozví se, jakých činů se dopustí a nechce se mu Grípiho věštbě uvěřit. Nakonec však svůj osud přijímá a podvolí se mu. Sigurđ ví, že jakýkoli krok v jeho životě je už předem určený, a tedy nemůže svobodnou vůlí ovlivnit to, co se má stát. Co je však typické pro staroseverské pojetí osudu, Sigurđ se osudu vydává vstříc:

*„Kéž laskavý je osud
loučícím se!
Každého stihne,
co souzeno mu.
Vím, že lepší bys
život mně věštil,
kdyby jej vyměnit
bylo v tvé moci.“*
(Heger, 2013: 289)

4.3 Západní představy o osudu

Podíváme-li se nyní do křesťanské Západofranské říše, musíme nejprve otevřít otázku, jestli vůbec nějaký osud můžeme u křesťanů popisovat, natožpak jeho přímý vliv na nesvobodu. Z věroučného hlediska nejspíš dojdeme k závěru, že totiž žádný osud neexistuje. Samozřejmě velmi záleží na tom, jak takový „osud“ definujeme; porovnáváme-li tedy pojetí osudu u starých Severanů jako něco, co předem určuje kam směřuje náš život a do značné míry potlačuje naši svobodnou vůli a její vliv na toto směřování, museli bychom tvrdit, že žádný takový osud neexistuje, protože by byl v rozporu s křesťanským Bohem. Život křesťanů je v božích rukou, do jisté míry tedy Bůh zastupuje roli osudu, problém však spočívá v tom, že Bůh dává lidem svobodnou vůli, za kterou nesou odpovědnost, čímž také ovlivňují to, co se jim stane. Bůh křesťanům neurčuje, kdy koho potkají, koho kde zabijí a jaké tím získají postavení. Bůh prostřednictvím Desatera říká, jak se má člověk chovat, aby došel spásy. Vidíme tedy, že křesťané před sebou mají volbu: poslechnout Boží nařízení *nezabiješ*, anebo skutečně zabít a způsobit tak těžký hřích. Tohle všechno je nicméně rovina teoretická a v mém výzkumu je potřeba se podívat na každodenní život lidí nikoli z pohledu intelektuálů – tedy jaké by to mělo být, ale jaké to bylo doopravdy.

Ferdinand Seibt (2000: 341) podotýká, že celý svět, celé myšlení středověkých lidí bylo protkáno náboženstvím a vírou. Bylo to docela jiné od dnešních představ individuální zbožnosti a spirituality. Ve středověku měli lidé před sebou téměř hmatatelný svět plný nástrah a nebezpečí, jedni se děsili lidových démonů, druzí zase hrozného hněvu Hospodina (Seibt, 2000: 341). Nezdá se pravděpodobné, že by skutečně víra prostých lidí splňovala ony intelektuální představy o ideální zbožnosti. Každodenní život lidí se přímo promítal do

jejich víry a nebylo tak vzácné, že by lidé nevědomky kombinovali neslučitelné, tedy bývali sice naoko křesťané, do značné míry se ale stále projevovalo pohanství. Do toho se navíc od 12. století přidává učení o purgatoriu – o očistci, což znovu podkopává morálku během života, protože je zde stále naděje na spásu, a to i přes hříšný život. To už se nicméně vzdaluje zkoumané problematice.

4.4 Západ versus Skandinávie

Důležité je tedy uvědomit si a následně porovnat, jak se to či ono pojetí promítá či nepromítá do nesvobody. Rozdíl spočívá zejména v tom, do jaké míry nesou aktéři odpovědnost za svoje činy. Křesťanství hlásá, že odpovědnost nesou do značné míry, oproti tomu staroseverská kultura si vykládala svět jako předem určený osudem, a tedy svobodná vůle se projevovala pouze na konkrétní formě, kterou naplnění osudu ponese.

5 Nesvoboda vyznání

5.1 Případ starého Severu

Velmi zajímavý je v tomto ohledu *Hávamál*. Tyto verše jsou totiž zvláštní v tom, že jsou adresovány výhradně na pozemský život, nenesou žádné odkazy ke křesťanství, ani k osudu. Velmi důvěrně nám líčí etiku každodenního života prostého a průměrného člověka na starém Severu (Heger, 2013: 448). Kromě toho, že jsou pronášeny ústy Velikého, tedy Ódina, nejsou přítomny ani žádné odkazy na pohanské bohy, což podtrhuje onu praktickou a prostou rovinu tohoto textu. Lze tedy uvažovat o tom, do jaké míry víra v bohy skutečně lidi svazovala a do jaké míry si udrželi svou svobodu. Námětem těchto veršů jsou poměrně jasné a přímočaré rady, jak se chovat k ostatním lidem, jak si počínat s rozvahou a moudrostí, tyto rady jsou natolik obecné a nadčasové, že mnoho z nich lze dosud bez ostychu aplikovat na každodenní život. Ona zajímavost právě spočívá v tom opomíjení náboženské dimenze v návodu pro moudrý a uměřený život. Dá se to interpretovat tak, že pohanští bohové byli až na druhé koleji za lidmi? Že byli pouze předmětem pomoci, ke kterému se lidé stavěli ve vztahu já ti obětuji – ty mi pomůžeš? Koneckonců i bohové mají osudem předurčený svůj pád, svůj *Ragnarök*. Nejsou absolutní jako křesťanský Bůh, ale jsou značně polidštění.

Pro ucelení představy o náboženských poměrech ve Skandinávii v době, o které mluvíme, je také důležité připomenout specifičnost christianizace, která zde proběhla přibližně mezi 9. až 11. stoletím s tím, že na Islandu přesně roku 1000. „*Toto jest počátek zákonů našich, že každý člověk má býti křesťanem v této zemi a věřit v jednoho Boha, otce,*

syna i ducha svatého.“ (Doová, 2014: 107). Těmito slovy dokonce začíná úvodní kapitola islandského zákoníku *Grágás*, nicméně k tomuto konečnému stavu vedla poměrně dlouhá cesta. Misionářství probíhalo na severu Evropy již od 8. století, nicméně pohané dlouho vzdorovali, než se iniciativy ujmuli králové, přibližně od 10. století. Jako první přijalo křesťanství Dánsko, a to za vlády krále Harald Gormssona, též známého jako Harald Blåtand. Podle Widukinda z Corvey přijal křest asi roku 958, roku 965 římskoněmecký císař Ota I. vydal výsadní listinu ve prospěch dánských biskupství ve Šlesviku, Ribe a Århusu (Gelting, 2013: 90). Adam z Brém tvrdí, že k obrácení Harald Blåtand ke křesťanství došlo po porážce od Oty I., nicméně toto tvrzení je nevěrohodné, spíše prý šlo o opatrný politický tah ve vztahu k říši, se kterou měl Harald poměrně napjaté vztahy (Gelting, 2013: 91). Adam z Brém také jako jediný zdroj tvrdí, že povstání Haraldova syna Svena Tjugeskjegg bylo pohanskou reakcí na christianizaci, a tak se lze domnívat, že od té doby již k žádným významným pohanským povstáním nedošlo a křesťanství se zde usadilo natrvalo. Křesťanství v Norsku je zase spojováno s Ólafem Tryggvasonem, který vládl v letech 995-1000 a Ólafem II. Haraldssonem, pozdějším svatým Ólafem, vládnoucím v letech 1015-1030. Zejména christianizace Norska je líčena jako velmi krvavá a neklidná. Jako sjednotitel Norska se traduje Harald hárfagri, ke sjednocení země však došlo před christianizací, ale i kdybychom připustili, že Harald skutečně Norsko sjednotil,⁸ tento stav se nepodařilo udržet žádnému z jeho nástupců, než na trůn usedl již zmiňovaný Ólaf Haraldson (1015-1030), který skutečně sjednocení dosáhl, a navíc dokončil proces christianizace.

Christianizace Islandu je vskutku jedinečná. Vezmeme-li navíc v potaz to, jakým stylem se obvykle rozepré řešily – tedy násilím, byl tento proces výjimečně mírumilovný, a navíc oproti ostatním zemím Skandinávie téměř bez ztrát na životech. Historických zdrojů pojednávajících o této události máme dostatek – především pak *Íslendingabók*⁹ Ariho Þorgilssona, *Landnámabók*,¹⁰ z narativních pramenů pak může posloužit například Sága o Njálovi, či Sága o Olafu Tryggvasonovi. Jako první se pokoušel o šíření křesťanství jistý Þangbrand, který se však po neúspěšném pokusu vrátil zpátky se špatnými zprávami za králem Olafem Tryggvasonem. Ten se však nemínil vzdát tak jednoduše, podařilo se mu zajmout čtyři mladé Islandčany jako rukojmí, které ze svého „pohostinství“ pustil až na slovo Gizura Teitssona (Gizur Bílý) a Hjaltiho Skeggjasona, kteří byli křesťané a zavázali se

---

⁸ Panují o tom pochybnosti z hlediska definice „celého Norska“. Více o tom viz Bagge & Walaker Nordeide, 2013.

⁹ Kniha o Islandčanech.

¹⁰ Kniha o záboru země.

šířením křesťanství ve své domovině na Islandu. Po pár dalších šarvátkách se nakonec roku 1000 na všelidovém sněmu proti sobě postavily dva poměrně jasně rozdělené tábory křesťanů a pohanů. Co je však nejzajímavější, že o svém osudu nechali rozhodnout tehdejšího zákonopравce Þorgeira Þorkelssona, který se hlásil k pohanství. Rozhodl však po své velmi slavné řeči, když si stál za tím, že pokud se poruší zákon, poruší se také mír, že Island plošně přijme křesťanství, lidé se nechají pokřtít, uctívání starých bohů však bude pořád možné, i když pouze v soukromí pod pohrůžkou vyhnanství. Netrvalo dlouho, a i tyto poslední pozůstatky starého náboženství vymizely – není se však čemu divit, povolené pohanské rituály byly například spojeny také s požíváním koňského masa.

Předmětem tohoto výzkumu je však nesvoboda, a tak se podívejme na některé případy z literatury:

Kolskegg přijal v Dánsku křest, ale tuto zemi si neoblíbil a jel na východ do Garðaríki,¹¹ kde se zdržel přes zimu. Odtud odjel do Miklagarðu,¹² kde vstoupil do císařova vojska. (Heger, 2015: 481)

Poté co byl Gunnar na sněmu spolu se svým bratrem Kolskeggem odsouzen k vyhoštění z Islandu, máme v Sáze o Njálovi kratičkou zmínku o tom, co Kolskegg dělal poté, co se rozloučil s Gunnarem, který se rozhodl zůstat na Islandu. Kolskegg tedy tehdy ještě evidentně pohan přijímá bez větší pozornosti křesťanství. Samozřejmě je potřeba počítat s povahou ság, které nám spíše nesdělují myšlenkové pochody a pocity postav, nicméně kdyby konverze ke křesťanství představovala nějaký významný problém či významnou událost ve společnosti, určitě bychom se to v ságách dozvěděli. Zdá se tedy, že víra byla do značné míry osobní záležitostí. Ostatně o tom svědčí také povaha germánského panteonu, který je polyteistický. V praxi pak lidé uctívali bohy, kteří jim v jejich situaci mohli pomoci nejvíce, na Islandu bylo běžné uctívat spíše Þóra a Freyu či Freye kvůli počasí a kvůli plodnosti, spíše než Ódina. To také něco vypovídá o povaze severského náboženství, tedy o jakési absenci centralizace. To také dokládá prvotní podoba křesťanství hned po osudovém sněmu roku 1000, kdy si v podstatě každý mohl vyznávat koho chtěl, především však soukromě. Roli soukromí ve vyznání starých Seveřanů dokládá i výše zmíněná povaha *Hávamálu*:

---

¹¹ Kyjevská Rus.

¹² Konstantinopol.

*Nyní jsou výroky Vysokého
všechny vyzpívány,
k službě lidským synům,
ne k službě obřím synům.
Zdar tomu, kdo pěl,
zdar tomu, kdo pochopil!
Užívej jich,
kdos uložil je v paměť!
Sláva těm, kdo slyšet chtěli.
(Heger, 2013: 72)*

Na středověkou společnost, která byla neodmyslitelně spjatá s nadpřirozenem a s vírou je dost atypické, aby návod na správné vedení života neobsahoval žádné zmínky o tom, jak správně obětovat, či jak a kdy se modlit. Znovu to tedy vypovídá o roli náboženství starých Seveřanů, dá se říci, že byli do jisté míry lhostejní k tomu, čemu kdo věří. Ke svým bohům přistupovali spíše pragmaticky, nicméně problém spočívá v tom, že blasfemie nebo znesvěcování bylo postihováno zákonem. Tak například výše zmiňovaný Hjalti Skeggjason byl odsouzen k vyhnanství za to, že pronesl tyto verše:

*„Bozi k smíchu budou.
Bestie je Freya.“
(Doová, 2014: 108)*

V zákonících máme spoustu zmínek o posvátných místech, dokonce samo prohlášení za psance se pojí s dimenzí znesvěcování. Jiří Starý (2013: 130) popisuje velmi složitý vztah zákonů a náboženství. Jelikož zákony jsou samozřejmě dělány pro to, aby vnášely do společnosti řád, a tedy do jisté míry omezují svobodnou vůli ve prospěch společnosti, je potřeba se na tuto problematiku podívat podrobněji.

Náboženský diskurs se v zákonících objevuje mnohem dříve než s příchodem křesťanství. Již pohanské zákoníky se zabývaly problematikou správného uctívání bohů, přesto se však k osobnímu vyznání obyvatel stavěly zákoníky spíše lhostejně (Starý, 2013: 132). To je opět velmi zajímavá skutečnost, uvědomíme-li si, že zákoníky se v podstatě zabývaly praktickými záležitostmi náboženství více než například ságy, či Edda, ve kterých

sice náboženství hraje určitou roli, zejména však ze stránky mytologické, nikoli praktické. Navíc v některých mytologických písních se o bozích dokonce velmi směle žertuje (Starý, 2013: 133) Intenzivněji se zákoníky začaly zabírat otázkou vyznání až s rostoucím vlivem křesťanství, především ve třetí třetině 10. století. Těsně před konverzí, roku 997, byl dokonce na Islandu zaveden zákon, který postihoval křesťany. Nabádal k udávání křesťanů a stíhal je za „pohanění příbuzných“ (Starý, 2013: 133). To nicméně nebyl projev agrese vůči jinověrcům, ale reakce na ničení svatyní křesťanskými misionáři, jmenovitě pak například Stefniho Þorgilssona. Co se týče oněch praktických náboženských projevů, dá se říci, že na ně byl kladen důraz právě kvůli jejich vlivu na společnost. Sněmy se pak nesly v duchu *friðhelgi*, posvátného míru, který po dobu trvání sněmu, cestě z a na sněm, zajišťoval všeobecné příměří. Sněm samotný pak mohl být znečištěn například prolitím krve, čímž se narušila jeho posvátnost, a mohl být přesunut (Starý, 2013: 134). Jak je vidno, pokud tedy bylo náboženství zdrojem nesvobody, vyplývalo to především z propojenosti zákonů a náboženství, spíše než z náboženství samotného, které bylo určitým způsobem lhostejné a individuální. Pokročíme-li od sněmů přímo k zákonům týkajícím se osobních záležitostí, narazíme na důležitost „posvátnosti“, která byla dosti zásadním pojmem ve staroseverském právním myšlení (Starý, 2013: 135). *Helgi*, tedy „posvátnost“, byla přisuzována lidem, domácím zvířatům, věcem a pozemkům. Tato posvátnost zaručovala nedotknutelnost, která když byla někým porušena, mohl být viník předmětem žaloby a soudu. Potom takové prohlášení za psance, tedy prohlášení *óhelgi*, znamenalo odebrání této nedotknutelnosti a tedy psanec, či vyhnanec, mohl být beztrestně zabit – jak se již ukázalo výše například na osudu Gunnara z *Hlíðarendi*. Vyvstává však otázka, do jaké míry měla tato posvátnost náboženské rozměry. Zdá se totiž, že spíše došlo ke „zneužití“ tohoto termínu ve prospěch práva, a nakládalo se s ním již bez náboženského podtextu. Myslím si, že by se to dalo shrnout tak, že právo sice mělo náboženský rámeček, ale to, co se v něm odehrávalo, bylo záležitostí lidskou (Starý, 2013: 137). Z toho tedy vyplývá jedna podstatná věc, totiž nesvoboda nepramenila z náboženství samotného, lidé nebyli stíháni božími tresty, ale tresty čistě lidskými, plynoucími z porušení mezilidských smluv – zákonů (Starý, 2013: 137).

Ve Starší Eddě se nám dochovala jedna z tohoto úhlu velmi zajímavá mytologická píseň, totiž Píseň o Rígovi. Pojednává o tom, jak bůh Heimdall pod jménem Ríg navštíví tři různé rodiny, ze kterých později vzniknou tři základní složky staroseverské společnosti – *træl*, *bóndi* a *jarl*, nebo také otrok, sedlák a urozený.

*Pěkně si žili,
plodili syny,*

*Dreng byl jeden
a druhý Hal,
další pak Breid,
Bóndi a Smid,
Tegn, Bundinskeggi,
Búi a Boddi,
Brattskegg a Segg.*

*Dcery pak měly
tato jména:
Snót, Brúd, Svanni,
Svarri, Sprakki,
Fljóð, Sprund a Víf,
Feima, Ristill.
Odtud se rozmohly
selské rody.
(Heger, 2013: 176)*

Ve velmi podobném duchu se nesou také verše o otrockých rodech a o rodech knížecích a královských. Na těchto jménech je však zajímavé to, že mužská jména představují povolání a český překlad s uchováním aliterace by mohl znít: Jiskra, Kovář, Kolář, Sedlák, Sládek, Zeman atd. (Heger, 2013: 458). Stejně je tomu tak i se jmény otrockými. O konkrétních důsledcích na osobní nesvobodu vypráví kapitola o osobní nesvobodě, nás však v tuhle chvíli zajímá rovina náboženská. Dozvídáme se tedy, že podle staroseverské mytologie byla stratifikace společnosti založená na náboženství, a dokonce že královské rody byly podle tradice spřízněny s bohy.

5.2 Případ Západu

V návaznosti na předchozí kapitolu můžeme rovnou zmínit transcendentální a absolutní charakter křesťanského pojetí práva, čímž se naopak velmi vzdaluje té lidské stránce, tolik typické pro Seveřany. Není to tak, že by křesťanské právo tvořili a měnili lidé, tak jako právo ve Skandinávii. Naopak křesťanství jako náboženství má svá určitá přikázání, která umísťují člověka do pozice „nesvobodného“. K roli svobodné vůle v křesťanství jsem se již vyjádřil v kapitole o nesvobodě osudu. Pokud tedy křesťané porušovali Boží přikázání, očekávali, že za to ponесou následky a stihne je boží trest. Problém ovšem znovu vzniká na stejném místě, jako v kapitole o osudu – totiž rozlišení mezi ideální formou zbožnosti, která se nám dochovala z intelektuálních zdrojů, a praktickými projevy v každodenním životě prostých lidí. S ohledem na to, že vést přísný, až asketický život je pro obyčejné lidi – a zde nemám na mysli pouze chudé a nesvobodné, ale i ty svobodné a bohaté, kteří se také velmi

rádi oddávali lidským radovánkám – velmi obtížné, není se tedy čemu divit, že vznikalo něco jako odpustky, či očistec. Je tedy evidentní, že lidé se snažili zmírnit pravidla pro život, aby se nejen mohli těšit na spásu, ale také oddávat se prostým pozemským radostem. Ostatně i koncept svaté zpovědi funguje na podobném principu: lidé mohou zhřešit, musí se však kát, musí se odmodlit a musí napravit své hříchy – například pomoci chudým, poutí, či právě odpustkem. Skutečnost, že křesťanství se v době, o které se bavíme, ještě nechovalo tak striktně ortodoxně, a ještě mělo daleko k definitivní formulaci své dogmatiky, dokládá také vývoj filosofie. Tehdy ještě nebyla pevně rozvinutá a široce rozšířená scholastika, za pomoci které se křesťanští intelektuálové pokoušeli opírat své vyznání o logické spekulace (Bloch, 2010: 102). Také samotný vliv církve na masy byl neúplný, duchovenstvo bylo nedostatečně vzdělané, písmo se lidem zpřístupňovalo nesystematicky, a tak se nemůžeme divit, že lidé si stále zachovávali své pohanské zvyky a obyčeje, které velmi často propojovali s křesťanstvím (Bloch, 2010: 103). Naopak bylo všem jasné, že za veškeré války, vichřice, morové rány a všechny katastrofy, mohli démoni (Bloch, 2010: 104).

Stěžejní však je křesťanské učení o trojím lidu, nebo také o třech stavech. Do značné míry to znovu souvisí také s osobní nesvobodou, kterou rozebírám v následující kapitole. Je však potřeba zmínit se o této skutečnosti již nyní, a to z toho důvodu, že právě víra v křesťanského Boha byla zárukou a legitimizací tohoto rozdělení, ze kterého jasně vyplývá nesvoboda, neboť obracet se proti vůli Boží a proti Božím zákonům bylo nejen nepřijatelné, ale také nemyslitelné. Vždyť víra také zaručovala ve společnosti řád a pořádek. Nacházíme zde spoustu přímých paralel mezi Písní o Rígovi a učením o trojím lidu. Jak je ale možné, že náboženství, které si tolik zakládá na rovnosti lidí před Bohem, stratifikuje společnost? Jednoduše se zde znovu projevuje teoretická a praktická stránka náboženství. Na jednu stranu je sice hezké, že jsou si lidé rovni, středověkou společnost je ale také potřeba bránit jak zevnitř, tak zvenčí mečem (Seibt, 2000: 112). Navíc sám Ježíš Kristus je ve středověku prezentován jako vítěz a vůdce. Druhý problém je v tom, že ne všichni měli přístup ke vzdělání, ne všichni si mohli číst v Písmu – nejen proto, že neuměli číst, ale také proto, že například neuměli latinsky nebo řecky. Musela zde proto být třída, která Písmo zprostředkovávala, ta, která pečovala o spásu lidí. No a zbývá nám třída rolníků, sedláků a všech ostatních, kteří musí vykonávat práci. Kde ta má své kořeny? Přimo v Bibli. Bible praví, že Noe měl syna Cháma, který projevil nerozvážnost, nesamostatnost a neschopnost konat správně, a tak jej uvrhl do područí jeho bratrů. Chámovi potomci jsou potom sedláci a další prostí lidé (Seibt, 2000: 112). Vznikají nám tedy podle Huga von Trimberga tři stavy

– ti co se modlí, *oratores*, ti, co válčí, *bellatores*, a ti, co pracují, *laboratores*. Biskup Adalbero z Laonu obhajuje toto rozdělení společnosti slovy:

„Trojčlennost je dům Boží, jež si představujeme jako jednotu:

Jedni se modlí, jiní bojují a ostatní pracují.

Tito tři jedno jsou a nestrpí žádného rozkolu.

Úkoly jedné skupiny obšťastňují i obě další,

ve vzájemném podílu povinností silí útěcha všech.“ (Seibt, 2000: 117)

Kdybychom tedy měli nějakým způsobem shrnout to, jak se víra promítala do nesvobody prostých obyvatel Západofranské říše, bylo tomu tak, že nesvoboda pramenila spíše z konkrétních projevů křesťanství, a to učením o trojím lidu, nikoli tolik z intelektuálních a transcendentálních rovin. Bylo to z toho důvodu, že lidé úplně nerozuměli tak složité věci jako je křesťanství ve své intelektuální podobě, a tak se jich týkala konkrétní všeobecně přijímaná pravidla pro fungování křesťanské společnosti, která ještě nejlépe měla kořeny v samotné Bibli – v jedné z nejvyšších autorit.

5.3 Západ versus Skandinávie

Při porovnávání nesvobody vyznání ve Skandinávii a na Západě je potřeba si uvědomit, že Skandinávie byla přibližně v polovině období, o kterém hovořím, plně christianizovaná a velmi se přibližovala společnosti ve Západofranské říši. Lze však porovnávat stav před christianizací Skandinávie. Dalo by se říci, že staroseverské náboženství plodilo mnohem méně nesvobody. Obě dvě tato náboženství měla přímý vliv na zákony, nicméně staroseverský paganismus spíše na formu než na obsah. Stejně tak pozorujeme vliv obou náboženství na stratifikaci společnosti, Píseň o Rígovi na jedné straně, učení o trojím stavu na straně druhé.

6 Osobní nesvoboda

Je již docela jasné, že svoboda hrála velmi důležitou roli v životech starých Seveřanů. Konec konců, společnost byla rozdělena na nesvobodné – tedy otroky, a svobodné – sedláky a jarly. Zásahy do osobní svobody nesli velmi těžce a nebáli se za svobodu i položit život. To je také nejspíš jeden z důvodů, proč byl vůbec osídlen Island: když se snažila prosadit centralizovaná královská moc, svobodou posedlí Seveřané rozhodně nebyli rádi a raději pluli

z Norska pryč, než aby se podvolili. Ostatně o tom svědčí také krvavé konverze ke křesťanství, popsané v úvodu předchozí kapitoly.

Společnost tehdy do značné míry prostupovalo otroctví. Vikingové s sebou ze svých výprav přiváželi otroky, které buď sami využívali, nebo je prodávali na trzích jako zboží. Otroek byl člověk postavený mimo zákon. Byl to majetek. Majitel mohl svému otroku v podstatě dělat co se mu zlíbilo, jediné omezení bylo samozřejmě poškozování cizího majetku – tedy za zabití cizího otroka musela být vyplacena peněžní pokuta, ale stávalo se i, že byl otroek zabit beztrestně, pakliže se všeobecně vědělo, že „má určité vady“. Otroci mohli být za dobré služby propuštěni, mohli být obdarováni, mohli se vykoupit. Z jejich nízkého postavení však také plynula určitá práva. Jelikož byl nesvobodný otroek bezectný, měl poměrně značně ulehčené podmínky při soubojích. Svobodní mužové museli prokázat svou nadřazenost a obhájit své postavení právě tak, že otroky poráželi i v nevýhodě:

Dojde-li k souboji mezi otrokem a svobodným mužem, nechť má otroek nárok vždy na dva údery zbraní oproti jednomu úderu svobodného. Pak si teprve budou rovni.

(Starý, 2013: 106)

Některé zákoníky dokonce na základě odebírání práv otrokům nedovolovaly, aby se otroek stal vrahem – za vraha mohl být prohlášen pouze svobodný muž (Starý, 2013: 106). Mužové „zrození v zemi“, jak říká Starý (2013:106), měli sice podstatně více práv než cizinci, ale také mnohem více povinností a odpovědností. To nicméně podtrhuje skutečnost, že nesvobodní byli obecně bráni jako slabší a ve všech ohledech nerovní vůči svobodným.

Marc Bloch (2010: 265) píše, že ve středověké Evropě byly ve své podstatě a jednoduchosti pouze dvě vrstvy – na jedné straně svobodní lidé různého společenského postavení a na druhé straně nesvobodní lidé, otroci¹³. Otroci byli na základě humánních pozůstatků z římského práva bráni jako něco o trochu lepšího, než například nástroje či další věci, jejich lidská podstata tím ale v očích lidí té doby končila. Byli zbaveni své právní identity, nemohli se žádným způsobem podílet na utváření společnosti, byli na samém okraji. Neúčastnili se vojenských výprav, soudů, nemohli si stěžovat, nemohli se bránit (Bloch, 2010: 265). Nepřekvapí nás však skutečnost, že i v těchto dvou vrstvách docházelo k určité

---

¹³ S ohledem na učení o trojím lidu nebo na Píseň o Rígovi jsou sice tři vrstvy společnosti, ale toto členění se nevylučuje.

stratifikaci společnosti, jednoduše někteří otroci se mohli mí hůře, mohli být považováni za lidský dobytek, jiní se mohli těšit důvěry a stát se pachtýřem, mohli mít i vlastní výdělek z přebytků po zaplacení dávek svému pánovi. Takoví otroci se samozřejmě začali svým postavením přibližovat svobodným pánům. Staroseverská ani Západofranská společnost se z tohoto modelu ve své podstatě nevymykaly. Stejně tak mezi svobodnými nebyly výjimkou velké rozdíly, jedni se narodili jako svobodní, ale příliš chudí na to, aby se mohli v plné šíři účastnit všech výsadních záležitostí vrstvy svobodných – mohli být například tak chudí, že si nemohl dovolit pořídit vojenskou výbavu, a tak se nemohli účastnit válek (Bloch, 2010: 266). Důležité však je, že ať byli lidé sebevíc svobodní nebo bohatí, podřizovali se královské moci. V tomto důležitém bodě se však liší historický vývoj Severu a Západu. Skandinávští králové museli prolít mnoho krve, aby se vůbec k nějaké centralizovanější moci dostali, a když se tak stalo, museli se mít hodně na pozoru, aby se u moci udrželi.¹⁴ Podle pramenů se pak norští panovníci podle určité hierarchie dále dělili na krále (*konung*), jarly, náčelníky (*hofðingi*), a *hersiry*, kteří byli podřízeni jarlům (Bagge & Walaker Nordeide, 2013: 137).

Nutné je také zmínit se o tom, že ačkoli se sociální stratifikace ve středověku může zdát velmi rigorózní, nebylo to až tak jasné. Je sice pravda, že lidé se spíše nehrnuli za tím, aby postupovali v žebříčku společenského postavení, protože jak jsem psal výše přijímali sociální vrstvy jako danost, ale teoreticky to možné bylo a jak na Severu, tak na Západě k tomu mohlo docházet a systém byl spíše poměrně flexibilní.

6.1 Příklad starého Severu

Gizur Bílý: „Obviňuji Gunnara Hámundarsona z prvního trestného napadnutí, kterým napadl Þorgeira Otkelssona a zranil ho ranou hluboko do hrudi, ranou, která způsobila Þorgeirovu smrt. Žádám, aby za tento čin byl prohlášen psancem, kterého nikdo nesmí žít ani převézt a kterému nikdo nesmí poskytnout pomoc. Prohlašuji jeho majetek za propadlý, z poloviny mně, a z poloviny těm mužům z kraje, kterým propadlý majetek podle zákona patří. Ohlašuji žalobu k soudu kraje, k němuž podle zákona patří, ohlašuji zákonné ohlášení, ohlašuji je před všemi přítomnými, na Skále zákona. Ohlašuji žalobu proti Gunnaru Hámundarsonovi, aby byl souzen a prohlášen psancem.“

(Heger, 2015: 470-471)

Prohlášení psancem bylo na starém Severu velmi závažnou věcí. Ten, kdo byl prohlášen psancem, byl – jak je patrné z výše uvedené citace – ve své podstatě zbaven jakýchkoli práv, ať už na právo vlastnictví, či dokonce právo ochrany zákona. Vyvstává nám

---

¹⁴ Viz. Harald Krásnovlasý a jeho pokusy o sjednocení Norska.

nyní otázka, do jaké míry se to také týkalo nesvobody. Z jednoho úhlu pohledu se může zdát, že byl psanec zbaven veškeré svobody, že psanectví v podstatě sloužilo jako vězení v naší kultuře. Nicméně z druhého úhlu pohledu se naopak může prohlášení za psance jevit jako sice vyloučení ze společnosti, na druhou stranu však ona absolutní svoboda, o které se zmiňuje Bauman, tedy odstranění nátlaku společnosti.

Potom byl pronesen rozsudek a určena peněžitá pokuta, která měla být hned na sněmu vyplacena. Gunnar měl odjet ze země a s ním i Kolskegg, a měli zůstat v cizině celé tři roky. Kdyby Gunnar neodjel, měli by příbuzní zabitěho právo ho zabít.

(Heger, 2015: 472)

Vypravuje se, že Gunnar navštěvoval všechna shromáždění a sněmy a nikdy se jeho nepřátelé neodvážili mu ublížit. Tak uběhl nějaký čas, kdy Gunnar žil, jako by nebyl psancem.

(Heger, 2015: 474)

Obě tyto citace nám ukazují, že se skutečně nedá jednoznačně říci, jestli byl psanec úplně nesvobodný, nebo naopak absolutně svobodný. Jsou nám známy případy, kdy si psanci kupovali lodě a přesouvali se do míst, kde se jich psanectví netýkalo. Dá se tedy říct, že obě varianty jsou správné a záleží jen na tom, z jakého úhlu pohledu se na psanectví podíváme: z pohledu společnosti je psanectví odebrání svobody, z pohledu psance to může být naopak bytí absolutní svobody.

Co je však jasnější, je problematika jasně nesvobodných, tedy otroků. V tomto případě nejsou na místě stejné úvahy, a to jednoduše proto, že otrok byl majetkem a musel pod hrozbami svého majitele poslouchat, co se mu poručí. Vztah k otrokům byl však svým způsobem specifický. Podíváme-li se znovu na Island, jak již víme, byl osídlen přibližně do roku 930 a dá rozum, že si s sebou kolonisté přiváželi své otroky. Island je však známý svými náročnými podmínkami pro život, a tak nás nepřekvapí, že se poměrně rychle otroctví vytratilo – přibližně roku 1117 bylo nahrazeno povinnou prací v zemědělství. Bylo to proto, že žít vlastní rodinu bylo samo o sobě hrdinským činem, vydržovat si pak své otroky bylo velmi nákladné a neudržitelné. V dobách před zrušením otroctví se dočítáme o případech, kdy otroci dostávali za své dobré služby odměny, ať ve formě fyzického majetku, nebo přímo svobody. Otroci se také mohli ze své služby vykoupit.

V kontextu staroseverské literatury je velmi zajímavé podívat se na problematiku postavení žen. S trochou nadsázky se dá říci, že ženy na starém Severu se měly nejlépe oproti zbytku Evropy. V praxi pak například nebylo výjimkou, že se při námluvách otec, jiný

mužský příbuzný, či dokonce pěstoun ptali ženy, jestli se sňatkem souhlasí a jestli se jí zdají podmínky rozumné. Ženy dostávaly věno, přispívaly tedy do manželského svazku zpravidla nemalým majetkem. Měly navíc možnost se rozvést, což je skutečně ojedinělý úkaz v době, o které mluvíme¹⁵. Běžně také muži svým novomanželkám svěřovali správu hospodářství, čímž jim dávali spoustu pravomocí. Výjimečné však je, že ženy nebyly automaticky řazeny do kategorie nesvobodných, přestože k tomu tak docházelo ve většině evropských společností. Ženy si naopak mohly vydržovat své vlastní otroky, po rozvodu měly možnost za pomoci některého muže vymoci svůj majetek, vztáhnout ruku na ženu bylo pro muže nečestné. Na druhou stranu na sněmy měli přístup pouze svobodní mužové. Samozřejmě, že urozené ženy, které se těšily vysokému postavení, měly poměrně dobrou pozici více méně po celé Evropě, Skandinávie není výjimkou a ze ság můžeme vyčíst, s jakým respektem a úctou k takovým ženám muži přistupovali. Mám na mysli například matky norských králů, jejich sestry, jejich manželky. Pro můj výzkum jsou ale mnohem zajímavější prosté ženy. Podívejme se nyní na pár příkladů ze Ságy o Gíslim:

Jeden z Eyólfových družin zvláště dorážel na Gíslia a volal na něj: „Teď mi vydáš své dobré zbraně a všechno, co máš, i svou ženu Auðu.“

„To musíš ukázat odvahu,“ odpověděl mu Gíslí, „protože ani mé zbraně, ani žena s tím nejsou svolní.“

(Heger, 2015: 207)

„Nejnepravděpodobnější se mi zdá,“ odpověděla Auð, „že se shodneme na sňatku, s nímž bych byla stejně spokojená. Ale je pravda, jak říkají, že peníze jsou nejlepší útěchou po mrtvém. Ukaž však, je-li těch peněz tolik, a jsou-li tak dobrého ražení, jak říkáš.“

(Heger, 2015: 202)

Při posledním boji, ve kterém nakonec Gíslí přijde o svůj život, dojde k výše citovanému dialogu. Jeden z těch, kteří usilují o Gísliaho život, by rád usiloval i o jeho ženu. O Auð se dobře ví, že je to silná žena, která neváhala Eyjólfu prudce uhodit, když se jí snažil přesvědčit, aby za peníze prozradila, kde se Gíslí schovává (druhá citace). Přestože ukrývá a kryje svého manžela, který je ve vyhnanství a může tedy být beztrestně zabit, lidé k ní přistupují s jakousi úctou. Nejen, že jí nabízejí peníze, ale také nové manželství, ve

---

¹⁵ Jindřich VIII kvůli tomu musel zakládat nové náboženství, zatímco se Islandky rozváděly například i když byly nespokojeny s milostným výkonem svého muže, jak se stalo například Høskuldovi.

kterém bude šťastná. Gísli své ženě plně důvěřuje a když se dozví, že počítá nabízené peníze, ani na okamžik nezervózní a nevěří, že by ho Auð zradila.

Krátká ukázka ze Ságy o Njálovi:

Nyní se obrátil k Hallgerðě a žádal ji: „Dej mi dvě přádénka svých vlasů a upleťte mi z nich tětívu.“

„Závisí na tom něco?“ zeptala se Hallgerð.

„Můj život,“ odpověděl Gunnar, „neboť dokud budu mít luk, nepřemohou mě.“

„Nyní ti tedy připomenu,“ pravila Hallgerð, „tvůj políček, a málo mi záleží na tom, jak dlouho se budeš bránit.“ (Heger, 2015: 477)

V ukázce jde o to, že se Gunnar brání útokům mužů, kteří ho chtějí zabít, ale jeden z nich mu přesekne tětívu lukem. Do chvíle, kdy se mohl Gunnar lukem bránit, nikdo mu nemohl ublížit, protože se k němu nemohli dostat dostatečně blízko. Ženy sice mohly být žalovány z naprosté většiny činů proti zákonu, nicméně ve skutečnosti byly stíhány pouze za magii (Starý, 2013: 107). Vidíme tedy, že skutečně měly zvláštní postavení, nebyly ani nesvobodné, ani úplně svobodné se všemi právy, které se ke svobodě pojí.

6.2 Příklad Západu

Přestože podle křesťanské víry jsou si všichni lidé rovni, praxe na středověkém Západě byla docela odlišná. Ideál jednotné společnosti, která kráčí vstříc Božímu království pod vedením krále – nejvyššího velekněze a velitele vojska, se velmi vzdaluje skutečné realitě. Ve společnosti byly téměř nepřekonatelné překážky a jasně stanovené hranice pro oddělení jednotlivých skupin lidí – laiky od duchovenstva, urozené od prostých neurozených, ale především pro naše zkoumání zajímavé skupiny svobodných a nesvobodných (Duby, 2002: 37). Takové rozvrstvení obyvatelstva se chápalo jako nanejvýš přirozené, neměnnou povahu tohoto uspořádání navíc podtrhuje slovo *ordo* (řád, uspořádání), které sloužilo jako pojmenování tehdejšího stavu. *Když Bůh stvořil svět, přidělil každému člověku jeho místo a postavení, z něhož vyplývají určitá práva a určitá úloha v postupném budování nebeského království* (Duby, 2002: 37). Změny byly považovány za neblahý zásah do fungování a celý tehdejší svět byl značně ustrnulý.

Jako obvykle je ale potřeba zamyslet se nad tím, jaký byl ideál a jaká byla realita. Prameny z této doby pochází převážně z mnišských rukou a klášterního prostředí, tito lidé také psali o tom, jaký by svět *měl* být, nikoli jaký *skutečně je*. Vezme-li navíc v potaz to, že často trávili většinu svého času uzavřeni ve svých komnatách, není pak divu, že praxe se od tohoto intelektuálního ideálu mohla značně lišit. Ostatně dáme-li historii do souvislostí,

jasně vidíme, že společnost se skutečně jakýmsi způsobem měnila, a přestože se mohla jevit jako nepřekonatelně strnulá, vykazovala do jisté míry známky proměny. Král tedy sice seděl v čele tohoto nebeského království, ale s postupem času se jeho moc začala rozměňovat mezi jeho nejbližší družinu. Dalším dělením moci postupně vzniklo to, čemu dnes říkáme feudalismus. Tito feudálové nabývali moci vybírat daně na úkor krále, ale také vykořisťovat prosté obyvatelstvo. Dělení moci mezi menší a menší feudální pány vzbuzovalo určitý odpor církevních hodnostářů, kteří samozřejmě upřednostňovali model centralizované královské vlády před rostoucí mocí nepomazaných rytířů. Jako odboj církve proti těm, kdo vládli pouze silou, vznikla myšlenka jakéhosi Božího míru, který zaručoval nezranitelnost jak kněží, tak chudých, čímž si je chtěla církev pod záminkou ochrany podmanit. Rytíři museli skládat přísahy o nedotknutelnosti vesničanů pod hrozbou klatby a hněvu Hospodina (Duby, 2002: 43). Časem se však ukázalo, že i církevní Boží mír je potřeba udržovat činy a zejména vítězstvím, od odmítání válek se tedy přistoupilo k válkám ve jménu Boha, církev se do značné míry zbavila ducha chudoby a začala se směle ucházet o pozici vykořisťovatele poddaných. Ať je to tak, nebo tak, chudí byli vždy odkázáni na to, že je někdo vykořisťuje, a co víc, dřívější jistoty, které jim poskytovalo křesťanství spolu se svými institucemi, se zakalily a již tolik nezáleželo, kdo bude vládnout – kdo bude ten, který vykořisťuje. *Stejně jako vrchnost nad venkovanem, stejně jako lenní pán nad rytířem uplatňuje v 11. století Hospodin svou moc nad křesťany především zjednáváním spravedlnosti* (Duby, 2002: 53). Je ale pravdou, že i chudý vesničan mohl svého syna poslat na učení do kláštera, kde nabytím vědomostí získal určité společenské postavení, a najednou se jeho úloha z *laboro* přeměnila na *oro*. Tím se také mohl do značné míry zbavit své nesvobody a těžit z výhod, které tehdy duchovní vrstva měla.

Typicky pro středověkou společnost v Západofranské říši je feudální systém. Jedná se o mocenský systém, který je založený na lenním svazku mezi vazalem lenním pánem. Z pohledu nesvobody je tento systém zajímavý tím, že obě dvě strany tohoto svazku nabývají jak práva, tak povinnosti. Ve své původní formě ještě nebylo povinností, že senior (lenní pán) dával juniorovi do držby ono feudum, tedy léno, které bylo nejčastěji ve formě určitého pozemku, ale i například úřadu. S postupem času se ale stalo zvykem nejen léno předávat, ale stávalo se také dědičným statkem. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že původní lenní svazek byl soukromoprávní povahy, práva s ním spojená tedy zanikala buď úmrtím jedné strany, nebo zradou přísahy. Soukromoprávní charakter tohoto svazku skýtal ještě jednu potíž, totiž že leník s nabytým majetkem mohl vstoupit i do jiného lenního svazku, a sám se tedy mohl stát seniorem. Přímý vliv králů se kvůli této praxi značně rozměňoval.

6.3 Západ versus Skandinávie

Při srovnání Severu a Západu dojdeme k tomu, že se odlišovali zejména v poměru osobně svobodných a nesvobodných lidí ve společnosti. Vrstva těch skutečně svobodných byla mnohem širší ve Skandinávii, přestože svobodní nebyli zdaleka všichni. Dalším rozdílem byla povaha stratifikace společnosti. Svobodní sedláci ve Skandinávii byli závislí pouze na volených náčelnících, kteří se sice těšili větší vážnosti a moci, mohli však být sesazeni. Oproti tomu feudální společnost Západofranské říše se vyznačovala značně širokou vrstvou nesvobodného obyvatelstva – svobodní feudální pánové byli ve značné menšině, navíc zpravidla podléhali sféře vlivu svého lenního pána. Lenní pán byl zase leníkem svému lennímu pánu; tato řada pak pokračuje až ke králi, který měl teoreticky obrovský rozsah moci, prakticky však byla jeho moc omezena pouze na nejbližší družinu.

7 Závěr

Dopracovali jsme se tedy k závěrečnému shrnutí a k sestavování uceleného modelu nesvobody na starém Severu. Došel jsem k jasnému závěru, že obě dvě kultury byly velmi silně ovlivněny náboženstvím, a to ve všech zkoumaných rovinách nesvobody. Náboženství tedy prostupovalo společnost natolik, aby určovalo hodnoty, pravidla ale také slovník, je tedy fatální složkou při sestavování mého modelu a nelze jej opomíjet. Zároveň z výzkumu vyplývá, že každodenní praxe se zjevně lišila od předepsaných intelektuálních ideálů a lidé si byli schopni interpretovat realitu podle svého.

V tuto chvíli se tedy dá mluvit o poměrně jasném obrázku nesvobody osudu v ságách. S přihlédnutím k provázanosti zákona a osudu je možné tvrdit, že osud byl základním stavebním kamenem světa Staroseveřanů. Hrál velmi podstatnou roli v každodenním životě i ve smrti. Přistupovali k osudu aktivně a vědomě, realitu interpretovali ve prospěch osudu. Osud tedy do značné míry ovlivňoval svobodné jednání a dá se říct, že působil nesvobodu. Má interpretace se v mnoha bodech shoduje také s interpretací role osudu Arona Gureviče (2016: 99), ačkoli ji nevztahuje k tématu nesvobody, je možné se opřít také o něj.

Nesvoboda osudu ve Starší Eddě se velmi podobá té ze ság. Jsme tedy zase o krok blíže k pochopení celého problému. Je vidno, že tato specifická role osudu v každodenním životě Staroseveřanů je čitelná v pramenech různé povahy. Lze tedy na základě zkoumaných případů tvrdit, že osud hraje významnou roli v diskurzu nesvobody. Ukazuje se ale, že lidé

tehdy nebrali tuto „osudovou“ nesvobodu tak negativně, jako se může zdát. Nezdá se být jako běžná praxe, že by se lidé osudu vzpouzeli, že by jej nepřijímali a že by mu chtěli nějak plošně vzdorovat. Nesvoboda pramenící z předem určeného osudu je sice svazující, nicméně prostě nevyhnutelná a daná. Bylo tedy běžné jít naopak osudu vstříc, sloužilo ke cti postavit se prorocství čelem a aktivně se svůj osud snažit naplnit. Troufám si tedy na základě výzkumu tvrdit, že osud u Staroseveřanů jinak posedlých svobodou nebyl vnímán jako zdroj nesvobody, byla to dimenze, ve které prostě svoboda ani nesvoboda neexistuje. Lidé ani nepomýšleli na to, že by se osud nemusel vyplnit. Byla to prostě absolutní danost, která ač z našeho pohledu může omezovat svobodu, z pohledu tehdejších lidí spíše nabízela možnost, jak dosáhnout cti, protože každý si mohl vybrat cestu, kterou se vydá vstříc nevyhnutelnému.

Shrneme-li závěry, ke kterým jsme došli v kapitole o vyznání, vyjeví se nám, že vyznání ve Skandinávii tehdejší doby nebylo rozsáhlým zdrojem nesvobody. Naopak lidé se k vyznání stavěli spíše lhostejně – ponechávali otázku náboženství v soukromé sféře, což podle Baumanovy definice svobody zmírňuje sílu útlaku a tím pádem neomezuje rozsah svobody. Může se zdát, že náboženství hrálo důležitou roli v omezeních plynoucích ze zákona, nicméně se ukázalo, že tomu tak spíše nebylo a náboženství bylo spíše prázdným rámcem než faktorem, který zákony naplňuje a určuje.

Osobní nesvoboda se na starém Severu pojila s fenoménem otroctví. Toto otroctví však nebylo tak přísné, jak se může na první pohled zdát. Nesvobodní lidé sice byli kategoricky považováni za slabší a méněcenné, z tohoto statusu však vyplývala také určitá práva, které mohla v konkrétních situacích otroka i zvýhodnit. Otročský stav nebyl úplně rigorózní, za určitých okolností mohl člověk nabýt svobody a práv. Vrstva svobodných již nebyla dále výrazně stratifikována až do příchodu feudálního systému a centralizovaných království.

Obecně se tedy na základě mého výzkumu dá staroseverská společnost popsat jako poměrně otevřená. Samozřejmě zde existovala pravidla ve formě propracovaných zákonů, neexistovala však žádná exekutivní složka moci, která by tresty vymáhala. Staroseverská společnost byla oproti společnosti v Západofranské říši poměrně volná a nabízela lidem spíše volnost a svobodu, podíváme-li se zpět na Baumanovu definici svobody, dá se říci, že staroseverská společnost byla dosti individualizovaná – tím nechci tvrdit, že by neprobíhaly žádné sociální interakce – naopak lidé rádi pořádali hostiny, vyměňovali si dary a scházeli

se na sněmech. Celkově ale byla tato společnost v porovnání se Západofranskou velmi introvertní, osobní věci lidé řešili spíše v soukromí a sami vymáhali svá práva.

V průběhu psaní své práce jsem mnohokrát slyšel otázku, k čemu vlastně takový výzkum je? Není to ztráta času? Považuji za užitečné zmínit, proč je i takový výzkum, jako je porovnávání nesvobody před 1000 lety důležitý pro současnost. Naše společnost je čím dál tím více globalizovaná, svět se zmenšuje a v každodenním životě potkáváme lidi ze všech okrajů této planety. Výzkum historického charakteru nám může sloužit k tomu, abychom pochopili, že naše pojetí i takových zdánlivě jasných pojmů, jakými jsou třeba svoboda nebo náboženství, se může diametrálně odlišovat od pojetí lidí z různých koutů světa. Můj výzkum ukazuje, že dokonce i představy našich předků se diametrálně odlišovaly od našeho dnešního pojetí.

8 Bibliografie

8.1 Pramenná literatura

- HEGER, Ladislav. *Edda*. Praha: Argo, 2013.
- HEGER, Ladislav. *Staroislandské ságy*. Praha: Garamond, 2015.

8.2 Odborná literatura

- BAGGE, Sverre a WALAKER NORDEIDE, Sæbjørg. *Království Norské*. In: BERENDOVÁ, Nora. *Christianizace a utváření křesťanské monarchie*. Praha: Argo, 2013, s. 131-173.
- BAUMAN, Zygmunt. *Svoboda*. Praha: Argo, 2003.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008.
- COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku: 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- DOOVÁ, Lenka. *Islandské středověké zákoníky*. Olomouc: Vydavatelství Filosofické fakulty UP, 2014.
- DRŠKA, Václav a PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml, 2004.
- DUBY, Georges. *Věk katedrál*. Praha: Argo, 2002.
- GELTING, Michael H., *Království Dánské*. In: BERENDOVÁ, Nora. *Christianizace a utváření křesťanské monarchie*. Praha: Argo, 2013, s. 84-130.
- GUREVIČ, Aron J. *Jedinec a společnost středověkého západu*. Praha: Argo, 2016.
- GUREVIČ, Aron J. *Kategorie středověké kultury*. Praha: Mladá fronta, 1978.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum – základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- JOCHENS, Jenny. *Late and peaceful: Iceland's conversion through arbitration in 1000*. *Speculum*, 74.3: 621-655, 1999.
- KADEČKOVÁ, Helena. *Předmluva*. In: Heger, Ladislav, 2013. *Edda*. Praha: Argo, 2013.
- PADEN, W. E. *Bádání o posvátnu. Náboženství ve spektru interpretací*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- NOVOTNÁ, Marie. *Islandské rodové ságy*. In: Heger, Ladislav. *Staroislandské ságy*. Praha: Garamond, s. 7-17, 2015.

- SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- STARÝ, Jiří. *Zákonem necht' je budována zem*. Praha: Hermann & synové, 2013.

8.3 Internetové zdroje

- [online] <https://guidetoiceland.is/traveler-profiles/6147/the-best-icelandic-literature-for-a-non-icelander>. [cit. 2018-04-24.]

9 Rejstřík jmen a pojmů

Adalbero z Laonu: francouzský biskup, politik a básník na přelomu 10. a 11. století - 35

Alþingi: každoroční všelidový sněm, který se poprvé konal roku 930, dodnes nese toto jméno Islandský parlament - 9

Ari Þorgilsson: známý také jako Ari hinn fróði – Ari učený, autor *Knihy o Island'anech* – *Íslendingabók*, možný autor *Landnámabók* – *Knihy o záboru země* - 9

Auð: věrná žena Gísliho Súrssona – 11, 21, 39, 40

Ásové: staroseversky Æsir, skupina bohů se sídlem v Ásgardu, patří mezi ně např. Ódin nebo Þórr – 25

Bergþóra: věrná manželka Njála Þorgeirsson, uhoří společně s ním v zapáleném domě

Bóndi: svobodný sedlák ve staroseverské společnosti – 12

Brynhild: valkýra, kterou osvobodí Sigurð Sigmundsson, zamiluje se do něj a poté zavíní jeho smrt, manželka Gunnara – 25, 26

Codex regius: název, který dostal soubor textů, které tvoří Starší Eddu – 14

Dýrafjörður: fjord v islandských Západních fjordech – 20

Eyjólf: vrah najatý na zabití Gísliho Súrssona – 39

Fáfnir: drak střežící obrovský prokletý poklad, zabije jej Sigurð Sigmundsson a pokladu se zmocní – 26

Fenrir: syn boha Lokiho, vlk, který při Soumraku bohů zabije Ódina – 15

Frey: staroseverský bůh plodnosti, míru a prosperity, z rodu Vanů – 22, 30

Freya: sestra a zároveň milenka Freye, staroseverská bohyně plodnosti, úrody, lásky a krásy – 22, 31

Gamli Sáttmáli: anglicky Old Covenant, jako český ekvivalent by mohlo posloužit Stará dohoda, byla uzavřena mezi Islandem a Norskem, Island se podřídil norskému králi

Garðaríki: staroseverský název pro Kyjevskou Rus – 6

Gísli Súrsson: hlavní hrdina Ságy o Gíslim, jeden z nejznámějších psanců – 10, 11, 12, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 39, 40

Geirþjófsfjörður: fjord v islandských Západních fjordech – 22

Gissur Teitsson: známý také jako Gissur hvítí – bílý, islandský góði v 10. a 11 století, hrál zásadní roli v christianizaci Islandu – 29, 37

Góðar: staroseverští náčelníci, kteří zastupovali zájmy svobodných sedláků – 8, 9

Grásíða: kouzelný meč, který vždycky zasáhne místo, kam míří, později je z jeho střepeů ukováno kopí, kterým Gísli Súrsson pomstí smrt Vésteina – 11

Grágás: zákoník Šedá husa – 14, 29

Grípir: strýc Sigurða Sigmundssona, který umí věštit budoucnost – 26

Guðrún Gjúkadóttir: sestra krále Gunnara, zamilovaná do Sigurða Sigmundssona – 25

Gunnar: bratr Guðrún, manžel Brynhild, na popud své ženy zabije Sigurða – 25

Gunnar Hámundarsson: známý také jako Gunnar z Hlíðarendi, skvělý hrdý muž, který však přijde o život potom, co je prohlášen psancem a neopustí Island – 12, 23, 30, 32, 37, 38, 40

Hallgerð: manželka Gunnara z Hlíðarendi, zaviní jeho smrt – 40

Hafrsfjord: norský fjord blízko Stavangeru, odehrála se zde důležitá bitva o nadvládu nad Norskem – 9

Harald Blátand: česky také Harald I. Modrozub, do své smrti v roce 986 králem Dánska a Norska – 29

Haukadalir: česky Jestřábí údolí, údolí na jihozápadě Islandu – 11

Hávamál: česky Výroky Vysokého, Ódinovými ústy přednesená píseň o moudrém životu – 17, 24, 25, 28, 30

Heimdall: staroseverský bůh, strážce duhového mostu Bifröst – 32

Hjalti Skeggjason: islandský góði, který podporoval Gissura Teitssona v šíření křesťanství na Islandu – 29, 31

Hlíðarendi: statek, na kterém hospodařil Gunnar Hámundarsson – 12, 32

Hofðingi: islandsky náčelník, vůdce, velitel – 37

Hugo von Trimberg: německý katolický spisovatel na přelomu 13. a 14. století, autor pěti latinských a sedmi německých děl – 34

Ingjald: sedlák, který pomáhá na svém ostrově Gíslimu Súrssonovi – 22, 23

Ingólfr Arnarson: je považován za prvního trvalého obyvatele islandu, založil Reykjavík – 6

Íslendingabók: Kniha o Islandčanech Ariho fróðiho pojednávající o rané historii Islandu – 9, 29

Jarl Hákon: vlastním jménem Hákon Sigurðarson, vládce Norska mezi léty 975–995 – 23

Jarnsíða: zákoník Železné kování – 14

Jónsbók: zákoník Jónova kniha – 14

Kalmarská unie: personální unie mezi dánským, norským a švédským královstvím mezi lety 1397-1523 – 5

Knut Veliký: král Dánska a Anglie v první třetině 11. století – 8

Kolskegg Hámundarsson: Bratr Gunnara z Hlíðarendi – 23, 30, 38

Landnámabók: Kniha o záboru země – 29

Lindisfarne: přílivový ostrov u pobřeží severovýchodní Anglie – 8

Miklagarð: staroseversky Konstantinopol – 30

Njáll Þorgeirsson: Hlavní postava Ságy o Njálovi, jinak také známé jako Brennu-Njáls saga – tedy sága o Njálovi upáleném – 10, 12, 17, 19, 23, 29, 30, 40

Norny: sudičky, které ve staroseverské mytologii určují minulost, přítomnost i budoucnost – 13, 19, 25

Ólafr Haraldsson: norský král v letech 1018-1028, prohlášen za svatého – 29

Ólafr Tryggvason: norský král v letech 995-1000, známý pro své krvavé pokusy o christianizaci – 29

Óðinn: hlavní bůh staroseverského panteonu, byl patronem básníků, bojovníků, bohem války, smrti a magie – 14, 24, 25, 28, 30

Ragnarök: Soumrak bohů prorokovaný ve Vědmině věštbě – 25, 28

Ríg: jméno, pod kterým vystupuje Heimdall v Písni o Rígovi – 32, 34, 35, 36

Rollo: první panovník Normanského vévodství, uzavřel s Karlem III. Francouzským smlouvu o zabrání Normandie výměnou za mír s Franky – 8

Sæmundr Sigfússon: někdy také Sæmundr fróði – moudrý, islandský středověký učenec – 14

Sigurðr Sigmundsson: hrdina germánských příběhů, skolí draka Fáfnih, zemře rukou svých přátel – 25, 26

Sjælland: hlavní a největší ostrov v dnešním Dánsku, zároveň největší ostrov v Baltském moři, nachází se na něm hlavní město Dánska Kodaň – 15

Stefnir Þorgilsson: jeden z prvních křesťanských misionářů na Islandu, zničil několik svatyní a byl z Islandu vyhoštěn – 32

Sturlungar: jeden z hlavních mocenských rodů vikinského středověku, období mezi lety 1180–1262 se podle tohoto rodu jmenuje Věk Sturlungů, toto období je považováno za nejkrvavější v historii Islandu a končí nadvládou Norska – 6

Sven Tjugeskjegg: česky také Sven Vidlí vous, po smrti svého otce Haralda Blátand roku 986 se stal králem Dánska až do roku 1014, otec Knuta Velikého a Haralda II. Dánského – 29

Vésteinn: švagr a velmi blízký přítel Gísliho Súrssona – 11, 20, 21, 22

Völuspá: Vědmina věštba, mytologická píseň ve Starší Eddě vypovídající o osudu bohů – 13, 17

Yggdrasil: vždyzelený jasan, světový strom, který ve staroseverské mytologii spojuje všechny světy – 25, 29

Þangbrandr: první křesťanský misionář na Islandu, kterého najal Óláfr Tryggvason, podle Snorriho Eddy saský mnich - 29

Þorgeir Þorkelsson: zákonopravce, který rozhodl o konverzi ke křesťanství – 30

Þorgrím Nos: čeroděj, který snese kletbu na Gísliho Súrssona – 21, 22

Þorkel Súrsson: bratr Gísliho Súrssona – 12, 21

Þórr: staroseverský bůh nebe, deště, hromu a plodnosti země, jeden z nejuctívanějších mezi Islandčany – 15, 30

Þrændalög: území ve středním Norsku rozdělené na severní a jižní část – 15